

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра психології**

Прищепи Марина Іванівна

Кваліфікаційна робота

**«Гендерні Відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії
в юнацькому віці»**

053 «Психологія»
«Організаційна психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело М.І. прищепи.

Науковий керівник (консультант) Васильченко Ольга Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВИБОРІ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	6
1.1. Особливості юнацького віку як періоду онтогенетичного розвитку особистості.....	6
1.2. Поняття та типологія стратегій міжособистісної взаємодії у психологічній науці	12
1.3. Гендер як психологічний конструкт: теоретичні підходи до пояснення відмінностей у міжособистісній поведінці	19
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВИБОРІ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	28
2.1. Організація емпіричного дослідження та характеристика вибірки	28
2.2. Дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії юнаків та дівчат	35
2.3. Порівняльний аналіз гендерних відмінностей у стратегіях міжособистісної взаємодії	46
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3 ТИПОЛОГІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	56
3.1. Психологічне узагальнення стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці.....	56
3.2. Взаємозв'язок гендерних особливостей та провідних стратегій міжособистісної поведінки.....	61
3.3. Програма психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у молоді	65
Висновки до розділу 3	70
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Процес соціалізації в юнацькому віці супроводжується формуванням стійких патернів міжособистісної взаємодії, які структурно інтегруються у загальний конструкт життєвого сценарію особистості. Юнацтво, як критичний етап онтогенезу, характеризується інтенсивним розширенням комунікативних мереж та апробацією різноманітних поведінкових стратегій. У психологічній науці міжособистісна взаємодія розглядається як фундаментальна основа конструювання індивідуальної траєкторії розвитку та механізм соціальної адаптації. Гендерний фактор виступає одним із визначальних детермінантів, що диференціює вибір поведінкових альтернатив та специфікує типологію міжособистісних контактів.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблеми міжособистісної взаємодії, гендерної соціалізації та конструювання життєвих сценаріїв молоді закладено у фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Психологічні особливості юнацького віку та ідентичності розкрито у працях Е. Еріксона, І. Кона, Т. Титаренко, С. Максименка. Вплив гендерних детермінант на поведінку особистості ґрунтовно досліджували Ш. Берн, К. Гілліган, Н. Завацька, О. Кононко. Специфіка вибору комунікативних патернів та стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях відображена у розвідках В. Галузяка, В. Зливкова, Н. Токаревої, А. Шамне. Попри наявність широкої теоретичної бази, проблема гендерної диференціації життєвих сценаріїв крізь призму стратегій міжособистісної взаємодії потребує додаткової емпіричної верифікації.

Необхідність виявлення специфічних гендерних маркерів у виборі поведінкових стратегій зумовлює потребу розробки цільових програм психологічної підтримки для оптимізації комунікативних процесів у молодіжному середовищі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити

гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці, а також розробити типологію відповідних стратегій та програму психологічної підтримки.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз особливостей юнацького віку як періоду онтогенетичного розвитку особистості.
2. Визначити поняття та систематизувати типологію стратегій міжособистісної взаємодії у психологічній науці.
3. Охарактеризувати гендер як психологічний конструкт у контексті пояснення відмінностей у міжособистісній поведінці.
4. Провести емпіричне дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії юнаками та дівчатами.
5. Здійснити порівняльний аналіз отриманих емпіричних даних щодо гендерних відмінностей.
6. Обґрунтувати типологію стратегій міжособистісної взаємодії та розробити програму психологічної підтримки розвитку конструктивних патернів поведінки молоді.

Об'єкт дослідження: процес формування життєвих сценаріїв та патернів міжособистісної поведінки.

Предмет дослідження: гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці.

Наукова новизна дослідження. У роботі уточнено зміст поняття стратегій міжособистісної взаємодії у контексті юнацького віку; поглиблено уявлення про гендерні особливості вибору кооперативних, компромісних, конкурентних, пристосувальних та унікальних моделей поведінки; емпірично обґрунтовано взаємозв'язок між гендерно-рольовими характеристиками, комунікативними схильностями та переважними стратегіями соціальної взаємодії молоді; розроблено практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку конструктивних форм міжособистісної поведінки студентської молоді.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань застосовано комплексний діагностичний інструментарій:

- Теоретичні методи: системний аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел - для концептуалізації методологічних засад дослідження гендерних та вікових особливостей молоді.

- Емпіричні методи: психодіагностичне тестування із застосуванням комплексу бланкових методик, що забезпечують більш повне вивчення стратегій міжособистісної взаємодії та гендерних особливостей молоді. До емпіричного інструментарію включено: 1) методику діагностики стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях К. Томаса (в адаптації Н.В. Гришиної) - для визначення схильності до співробітництва, компромісу, конкуренції, пристосування та уникнення; 2) методику «Комунікативні та організаторські схильності» (КОС-2) - для оцінки рівня комунікативної активності, здатності до встановлення контактів та організації міжособистісної взаємодії; 3) методику С. Бем «Маскулінність - фемінінність» - для визначення особливостей гендерно-рольової ідентичності респондентів; 4) авторську соціально-демографічну анкету - для фіксації статі, віку, курсу навчання та суб'єктивної оцінки досвіду міжособистісної взаємодії.

- Статистичні методи: кількісна та якісна обробка емпіричного масиву даних за допомогою методів математичної статистики (розрахунок середнього арифметичного $\bar{M}$, стандартного відхилення σ). Для оцінки статистичної значущості виявлених гендерних відмінностей між незалежними вибірками використовувався t -критерій Стюдента. Обробка даних здійснювалася за допомогою програмного пакета SPSS Statistics.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи розширено відповідно до вимог повної кваліфікаційної роботи та подано у логіці послідовного переходу від теоретичного аналізу до емпіричного дослідження і практичних рекомендацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВИБОРІ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Особливості юнацького віку як періоду онтогенетичного розвитку особистості

Юнацький вік у психологічній науці традиційно розглядається як один із найбільш динамічних і суперечливих етапів онтогенетичного розвитку особистості. Саме в цей період відбувається інтенсивна перебудова когнітивної, емоційної та соціальної сфер, формуються ключові життєві орієнтири, а також вибудовується індивідуальна система міжособистісних взаємин. Особливість юності полягає у тому, що вона поєднує завершення процесів дитячого розвитку з початком становлення дорослої ідентичності, що створює специфічний психологічний простір, у межах якого відбувається активний пошук особистісного сенсу життя, професійного самовизначення та соціальної ролі індивіда. З огляду на це юнацький вік часто характеризується як період інтенсивної рефлексії, самоусвідомлення та формування стійких моделей поведінки у соціальному середовищі [30].

У межах сучасної вікової психології розвиток особистості розглядається як безперервний процес, що відбувається через зміну провідних видів діяльності та трансформацію системи соціальних відносин. У цьому контексті важливим є підхід до періодизації психічного розвитку, який дозволяє розглядати кожний віковий етап як відносно завершену систему психологічних характеристик. У таблиці 1 подано узагальнену періодизацію психічного розвитку особистості, в якій юнацький вік постає як завершальна стадія становлення базових соціально-психологічних компетентностей. У зазначеній таблиці представлено взаємозв'язок між віковими періодами, провідною діяльністю та домінуючою системою соціальних відносин, що дає змогу простежити логіку переходу від дитячих форм взаємодії до більш складних

соціально детермінованих моделей поведінки.

Аналіз даних, представлених у таблиці 1.1, свідчить про те, що кожний віковий етап розвитку особистості характеризується специфічною структурою взаємодії індивіда з соціальним середовищем. Якщо у ранньому дитинстві провідною виступає взаємодія з дорослим як носієм соціального досвіду, то в юнацькому віці центр розвитку зміщується у сферу навчально-професійної діяльності та самостійного конструювання життєвих стратегій. Відповідно змінюється і характер соціальних відносин: взаємодія «людина – людина», що домінує на попередніх етапах розвитку, поступово трансформується у систему відносин «людина – соціальна роль», де індивід починає усвідомлювати себе як суб'єкта майбутньої професійної та суспільної діяльності.

Таблиця 1.1

Періодизація психічного розвитку

Періодизація психічного розвитку		
Вікові періоди	Провідна діяльність	Система відносин
Дитячий Раннє дитинство Дошкільний вік Молодший шкільний вік Підлітковий вік Юнацький вік	Спілкування з дорослим Предметна діяльність Гра Навчальна діяльність Спілкування з однолітками Навчально-професійна діяльність	людина-людин а людина-річ людина-людин а людина-річ людина-людин а людина-річ

Джерело : Складено автором за [33]

Така трансформація визначає новий рівень відповідальності особистості за власний життєвий вибір і значною мірою впливає на формування життєвого сценарію молодої людини [33].

У психологічній літературі юнацький вік також описується як період формування інтегрованої Я-концепції особистості. У цей час відбувається активний процес самопізнання, під час якого індивід намагається інтегрувати власний досвід, соціальні очікування та особистісні прагнення у відносно цілісну систему уявлень про себе. У структурі цієї системи важливу роль відіграють ціннісні орієнтації, які визначають життєві пріоритети, характер

соціальних контактів та спрямованість міжособистісної поведінки. Саме в юнацькому віці відбувається становлення індивідуальної системи цінностей, що виступає своєрідним регулятором соціальної активності та визначає специфіку життєвих стратегій особистості [35].

Значущим аспектом психологічного розвитку у юнацькому віці є формування соціальної ідентичності. Молоді люди поступово починають усвідомлювати власне місце у структурі соціальних відносин, визначають свою належність до певних соціальних груп і водночас намагаються віднайти індивідуальний шлях самореалізації. Цей процес супроводжується розширенням кола міжособистісних контактів, появою нових форм соціальної взаємодії та поступовим переходом від залежних моделей поведінки до більш автономних форм саморегуляції. Саме тому юнацький вік часто характеризується підвищеною чутливістю до соціального середовища та значним впливом міжособистісних стосунків на формування психологічного благополуччя особистості [8].

З точки зору соціально-психологічного розвитку, юність є періодом активної інтеграції особистості у систему суспільних відносин. Молоді люди починають брати участь у різноманітних формах соціальної діяльності, включаючи освітню, професійну та громадську активність. У межах цих процесів відбувається інтенсивне формування комунікативних навичок, здатності до співпраці, а також розвитку емоційного інтелекту. Водночас юнацький вік характеризується підвищеною потребою у визнанні з боку соціального оточення, що значною мірою визначає мотивацію міжособистісної взаємодії та впливає на вибір поведінкових стратегій у соціальному середовищі [13].

Важливим психологічним феноменом юнацького віку є становлення життєвих планів і професійних намірів. У цей період індивід починає активно осмислювати власне майбутнє, формує уявлення про бажану професійну діяльність, соціальний статус та особистісні досягнення. Цей процес нерозривно пов'язаний із розвитком здатності до довгострокового планування, що є однією з ключових характеристик психологічної зрілості. Водночас

формування життєвих планів супроводжується певними внутрішніми суперечностями, оскільки молоді люди змушені співвідносити власні прагнення з соціальними очікуваннями та реальними можливостями їх реалізації [24].

У контексті дослідження міжособистісної взаємодії особливе значення має той факт, що юнацький вік є періодом інтенсивного розвитку комунікативної компетентності. Саме в цей час формується здатність до встановлення довготривалих соціальних зв'язків, досягнення взаєморозуміння та конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. Розвиток цих здібностей безпосередньо впливає на якість міжособистісних відносин та визначає ефективність соціальної адаптації особистості. Психологічні дослідження свідчать, що характер комунікативної поведінки у юнацькому віці значною мірою визначається індивідуально-психологічними особливостями особистості, зокрема рівнем саморегуляції, емоційної стабільності та соціальної відповідальності [6].

Особливості соціальної взаємодії у юнацькому віці можна представити у вигляді системної моделі, що відображає основні детермінанти формування поведінкових стратегій особистості.

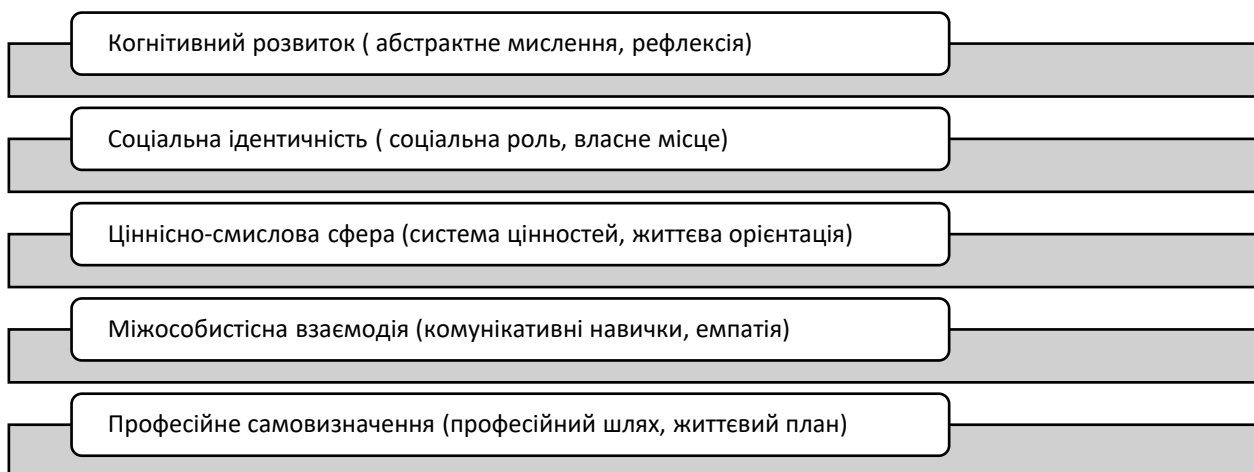

Рисунок 1.1. Система психологічних чинників розвитку особистості в юнацькому віці

Джерело : Складено автором за [18]

Представлена схема відображає комплексний характер психологічного розвитку в юнацькому віці та демонструє взаємозв'язок основних структурних компонентів становлення особистості. Вона дозволяє розглядати юнацький період не лише як етап біологічного дорослішання, але й як складний соціально-психологічний процес формування життєвого сценарію, у межах якого відбувається інтеграція когнітивних, емоційних та соціальних характеристик особистості [18].

Таким чином, юнацький вік є ключовим етапом онтогенетичного розвитку особистості, у межах якого формуються базові психологічні механізми саморегуляції, соціальної взаємодії та професійного самовизначення. Саме в цей період закладаються основи життєвих сценаріїв молоді, які визначають подальшу траєкторію розвитку особистості та її взаємодію із соціальним середовищем. З огляду на це вивчення психологічних особливостей юнацького віку є необхідною передумовою для розуміння специфіки гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії, що й зумовлює подальший аналіз відповідної проблематики у наступних підрозділах роботи.

Таким чином, юнацький вік є не лише часовою межею між підлітковістю та дорослістю, а складним соціально-психологічним етапом, у межах якого відбувається інтенсивне становлення суб'єктності. Особистість навчається поєднувати автономію з відповідальністю, індивідуальні потреби з нормами групи, емоційну відкритість із самоконтролем. Саме ця багатовимірність пояснює, чому дослідження стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці має не лише теоретичну, а й практичну значущість для психологічної підтримки молоді.

Окремо слід підкреслити роль освітнього середовища як простору соціально-психологічного тренування. Студентська група створює ситуації, у яких молодь постійно взаємодіє з різними партнерами: викладачами,

одногрупниками, адміністрацією, представниками практичних баз. У межах цих контактів формуються навички ділового спілкування, групового прийняття рішень, публічного висловлювання позиції та відповідального ставлення до спільного результату. Саме тому освітнє середовище може виступати як ресурсом розвитку конструктивних стратегій, так і чинником посилення конфліктних або пасивних моделей поведінки.

Не менш значущим є вплив групи однолітків. У юності саме група виконує функцію соціального дзеркала, через яке особистість отримує підтвердження власної привабливості, компетентності та соціальної значущості. Оцінки однолітків можуть стимулювати розвиток упевненості, однак за умов негативного досвіду спілкування вони здатні формувати захисні форми поведінки: дистанціювання, пасивність, надмірне пристосування або демонстративну конкуренцію. Тому аналіз стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці має враховувати не тільки індивідуальні риси особистості, а й особливості мікросоціального контексту.

Юнацький вік також пов'язаний із становленням образу майбутнього. Уявлення про себе як про майбутнього фахівця, партнера, члена соціальної групи або громадянина прямо впливає на стиль міжособистісної поведінки. Молоді люди, які мають більш чіткі життєві орієнтири, зазвичай демонструють більшу послідовність у комунікації, краще контролюють емоційні реакції та частіше прагнуть до конструктивного розв'язання суперечностей. Натомість невизначеність майбутнього може підсилювати тривожність, реактивність і схильність до уникнення складних соціальних ситуацій, що особливо помітно в умовах освітнього середовища.

У досліджуваному контексті особливої уваги потребує феномен рефлексивності. Рефлексія дозволяє юнакам і дівчатам не лише усвідомлювати власні переживання, а й аналізувати мотиви поведінки партнерів по взаємодії. Завдяки цьому молоді люди поступово переходять від імпульсивних реакцій до більш усвідомлених моделей поведінки. Якщо в підлітковому віці конфлікт часто розгортається як емоційна реакція на обмеження або несправедливість,

то в юнацькому віці зростає здатність оцінювати ситуацію з кількох позицій, прогнозувати наслідки й обирати стратегію, що відповідає не лише власним інтересам, а й нормам соціального середовища.

Важливо враховувати, що соціальна ситуація розвитку юнацтва характеризується неоднорідністю вимог. З одного боку, молодь отримує більше свободи у виборі друзів, освітньої траєкторії, професійних намірів і стилю самопрезентації. З іншого боку, саме ця свобода супроводжується підвищеною відповідальністю, необхідністю приймати рішення за умов невизначеності та здатністю витримувати наслідки власного вибору. У таких умовах міжособистісна взаємодія стає простором перевірки особистісної зрілості, адже у спілкуванні виявляються рівень емоційної регуляції, уміння чути іншого, готовність до співпраці та здатність аргументовано захищати власну позицію.

Додатково юнацький вік доцільно розглядати крізь призму поступового переходу від зовнішньої регуляції поведінки до внутрішньої прийнятої системи самоконтролю. Для молодшої людини вже недостатньо лише виконувати очікування дорослих або групи однолітків; вона починає співвідносити власні вчинки з особистими цінностями, уявленнями про майбутнє та потребою зберігати психологічну цілісність. Саме тому стратегія міжособистісної взаємодії у цей період набуває не ситуативного, а смислового значення: вона відображає спосіб, у який особистість прагне підтвердити власну автономію, знайти соціальне визнання й одночасно залишитися прийнятою важливим оточенням [50].

1.2. Поняття та типологія стратегій міжособистісної взаємодії у психологічній науці

Проблема міжособистісної взаємодії посідає важливе місце в сучасній психологічній науці, оскільки саме у процесі соціальних контактів формується система особистісних установок, життєвих орієнтацій та поведінкових стратегій індивіда. Міжособистісна взаємодія розглядається як складний

соціально-психологічний феномен, що включає сукупність взаємозумовлених дій, комунікативних актів та поведінкових реакцій, які виникають у процесі безпосереднього або опосередкованого контакту між людьми. У широкому значенні вона охоплює всі форми соціального впливу, що реалізуються у процесі спільної діяльності, комунікації та соціальної кооперації. У межах психологічної науки міжособистісна взаємодія визначається як система взаємодії суб'єктів, що передбачає взаємний вплив, координацію дій та формування спільного соціального простору діяльності [4].

З теоретичної точки зору міжособистісна взаємодія виступає базовим механізмом соціалізації особистості. Саме у процесі взаємодії з іншими людьми індивід засвоює соціальні норми, правила поведінки та культурні цінності суспільства. Водночас цей процес має двосторонній характер, оскільки особистість не лише адаптується до соціального середовища, але й активно впливає на нього, формуючи власну систему поведінкових стратегій. У психологічних дослідженнях підкреслюється, що характер міжособистісної взаємодії визначається як об'єктивними соціальними умовами, так і індивідуально-психологічними характеристиками учасників взаємодії, такими як темперамент, рівень емоційної регуляції, комунікативні здібності та система ціннісних орієнтацій [23].

У структурі міжособистісної взаємодії важливе місце займає поняття стратегії поведінки, під якою у психології розуміють відносно стабільну систему способів реагування особистості у різних соціальних ситуаціях. Стратегія міжособистісної взаємодії відображає індивідуальний стиль соціальної поведінки людини та визначає характер її взаємин із соціальним оточенням. Вона формується у процесі соціального досвіду та закріплюється у вигляді стійких моделей поведінки, що проявляються у різних життєвих ситуаціях. Таким чином, стратегія міжособистісної взаємодії є своєрідним механізмом адаптації особистості до соціального середовища та водночас засобом реалізації її особистісних цілей [6].

У психологічній літературі існує декілька підходів до трактування структури міжособистісної взаємодії. Одним із найбільш поширених є підхід, відповідно до якого взаємодія розглядається як система трьох взаємопов'язаних компонентів: комунікативного, інтерактивного та перцептивного. Комунікативний компонент передбачає обмін інформацією між учасниками взаємодії, інтерактивний - організацію спільної діяльності та координацію дій, а перцептивний - процес взаємного сприйняття та інтерпретації поведінки партнерів по спілкуванню. Саме поєднання цих компонентів формує основу для виникнення різних стратегій соціальної поведінки, що реалізуються у конкретних ситуаціях міжособистісної взаємодії [12].

Важливе значення для розуміння природи міжособистісної взаємодії має концепція соціальної діяльності, відповідно до якої взаємодія розглядається як форма організації спільної діяльності людей. У цьому контексті вона виступає не лише як комунікативний процес, але й як механізм координації дій та розподілу соціальних ролей. Психологічні дослідження свідчать, що ефективність спільної діяльності значною мірою залежить від здатності її учасників формувати конструктивні стратегії взаємодії, які забезпечують узгодженість дій та зниження рівня конфліктності у соціальних групах [29].

У сучасній психології особливу увагу приділяють дослідженню типології стратегій міжособистісної взаємодії. Різні наукові підходи пропонують власні класифікації таких стратегій, однак більшість із них ґрунтується на аналізі співвідношення індивідуальних інтересів особистості та інтересів інших учасників взаємодії. Відповідно до цього критерію у психології виділяють декілька основних типів стратегій соціальної поведінки.

Для систематизації основних підходів до класифікації стратегій міжособистісної взаємодії доцільно представити їх у вигляді узагальненої таблиці.

Таблиця 1.2

Основні типи стратегій міжособистісної взаємодії

Стратегія	Характеристика поведінки
Співробітництво	Орієнтація на досягнення спільної мети та врахування інтересів усіх учасників взаємодії
Компроміс	Часткове задоволення інтересів сторін шляхом взаємних поступок
Конкуренція	Орієнтація на досягнення власних інтересів незалежно від інтересів інших
Пристосування	Переважання інтересів партнера по взаємодії над власними
Уникнення	Відмова від активної взаємодії або ухилення від конфліктної ситуації

Джерело: складено автором за [21].

Представлена типологія дозволяє розглядати міжособистісну взаємодію як систему альтернативних моделей поведінки, які людина обирає залежно від конкретної соціальної ситуації. Вибір тієї чи іншої стратегії визначається сукупністю психологічних чинників, серед яких важливу роль відіграють особистісні установки, попередній соціальний досвід та рівень розвитку комунікативних навичок.

Важливим аспектом дослідження стратегій міжособистісної взаємодії є аналіз їх психологічних детермінант. У науковій літературі зазначається, що вибір поведінкової стратегії значною мірою залежить від індивідуальних характеристик особистості, зокрема рівня саморегуляції, емоційної стабільності та сформованості соціальних компетентностей. Люди з високим рівнем соціальної компетентності, як правило, схильні до використання кооперативних стратегій взаємодії, тоді як низький рівень комунікативних навичок часто сприяє формуванню конфліктних або унікальних моделей поведінки [28].

Особливого значення у процесі формування стратегій міжособистісної взаємодії набуває соціальний досвід особистості. У процесі соціалізації людина поступово накопичує знання про ефективні та неефективні способи поведінки у різних соціальних ситуаціях. Цей досвід закріплюється у вигляді певних поведінкових схем, які в подальшому можуть трансформуватися у стійкі життєві сценарії. Саме тому стратегія міжособистісної взаємодії виступає важливим елементом структури життєвого сценарію особистості, оскільки вона визначає характер соціальних контактів та стиль комунікації людини у різних життєвих ситуаціях [18].

Для більш наочного представлення структури стратегій міжособистісної взаємодії доцільно використати узагальнену модель їх психологічної організації.

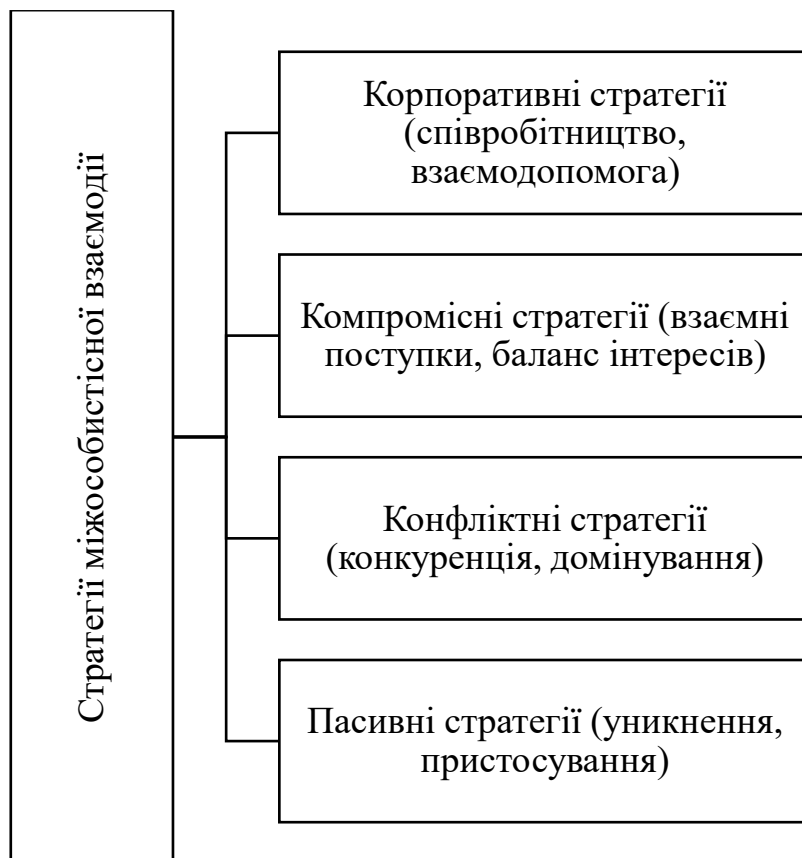

Рисунок 1.2. Структура стратегій міжособистісної взаємодії

Джерело : Побудовано автором

Представлена схема відображає основні типи поведінкових стратегій, які можуть реалізовуватися у процесі соціальної взаємодії. Вона демонструє, що міжособистісна поведінка особистості формується як результат складної взаємодії психологічних, соціальних та ситуаційних факторів.

Отже, міжособистісна взаємодія є складним соціально-психологічним процесом, що передбачає взаємний вплив суб'єктів у межах спільної діяльності та комунікації. Стратегії міжособистісної взаємодії виступають важливими регуляторами соціальної поведінки особистості та визначають характер її взаємин із соціальним оточенням. Розуміння типології таких стратегій дозволяє більш глибоко проаналізувати особливості соціальної поведінки молоді та створює теоретичне підґрунтя для дослідження гендерних відмінностей у виборі моделей міжособистісної взаємодії, що розглядатиметься у наступному підрозділі роботи.

Отже, стратегії міжособистісної взаємодії слід розглядати як динамічні утворення, що поєднують особистісні установки, соціальний досвід, комунікативні навички та ситуативні умови. Їх дослідження потребує комплексного підходу, оскільки ізольований аналіз лише конфліктної поведінки не дозволяє повною мірою зрозуміти, чому саме юнак або дівчина обирає певну модель спілкування. Саме тому в емпіричній частині роботи доцільно поєднувати методику Томаса з діагностикою комунікативних схильностей і гендерно-рольових характеристик.

Вибір стратегії також пов'язаний із попереднім досвідом соціального підкріплення. Якщо у минулому співробітництво допомагало особистості досягати результату та зберігати підтримку групи, воно закріплюється як бажана модель поведінки. Якщо ж конструктивні спроби були знецінені, а більш жорсткі або пасивні реакції давали швидкий ефект, молодь може засвоювати менш адаптивні форми взаємодії. У цьому полягає важливість систематичного створення в освітньому середовищі ситуацій, де конструктивний діалог отримує позитивне підкріплення.

Комунікативна компетентність є ще одним чинником, який визначає здатність молодшої людини гнучко змінювати стратегію залежно від ситуації. Вона включає вміння слухати, уточнювати інформацію, ставити запитання, розпізнавати невербальні сигнали, керувати емоційною напругою та будувати діалог. Низький рівень комунікативної компетентності часто призводить до хибного тлумачення намірів партнера, що, своєю чергою, підвищує ймовірність конфлікту. Натомість розвинені комунікативні навички сприяють своєчасному виявленню суперечностей і пошуку спільного рішення до того, як ситуація набуде гострого характеру.

У структурі міжособистісної взаємодії особливе місце займає асертивність, тобто здатність особистості відкрито висловлювати власні думки й потреби без порушення психологічних меж іншої людини. Асертивна поведінка найбільш близька до конструктивних стратегій співробітництва та компромісу, оскільки поєднує повагу до себе з повагою до партнера. У юнацькому віці розвиток асертивності є важливою умовою профілактики як агресивних, так і надмірно пасивних моделей взаємодії. Саме тому психологічна підтримка молоді має включати вправи на усвідомлення особистих меж, формулювання прохання, відмову без почуття провини та конструктивний зворотний зв'язок.

Для психологічного аналізу важливо враховувати мотиваційну основу вибору стратегії. Співробітництво ґрунтується на прагненні узгодити інтереси всіх сторін і знайти рішення, яке зберігає якість відносин. Компроміс орієнтований на досягнення прийнятного балансу, навіть якщо кожна сторона частково поступається. Уникнення може бути способом зниження емоційної напруги, але водночас воно часто відтерміновує розв'язання проблеми. Отже, оцінка стратегії має здійснюватися не лише за зовнішньою формою поведінки, а й за її психологічною функцією для конкретної особистості.

У практичному вимірі одна й та сама стратегія може мати як конструктивне, так і неконструктивне значення залежно від контексту. Наприклад, конкуренція не завжди є негативною, оскільки в ситуаціях захисту

принципових цінностей або необхідності швидкого прийняття рішення вона може забезпечувати ефективність і відповідальність. Водночас постійна домінантність у взаємодії знижує рівень довіри та підсилює напруження у групі. Аналогічно пристосування може бути проявом емпатії та гнучкості, однак у разі надмірної вираженості воно перетворюється на відмову від власних потреб і поступове накопичення внутрішнього незадоволення.

Поглиблюючи аналіз стратегій міжособистісної взаємодії, необхідно розмежовувати поняття «стиль», «тактика» та «стратегія» поведінки. Стиль зазвичай відображає відносно стабільну індивідуальну манеру спілкування, яка може проявлятися у темпі мовлення, способі емоційного реагування, рівні відкритості або дистанційності. Тактика є більш короточасним способом дії в конкретній ситуації. Стратегія ж охоплює ширшу систему поведінкових орієнтирів, що визначають загальну логіку взаємодії людини з іншими. Тому стратегія не зводиться до одиничного вчинку, а відображає цілісну спрямованість особистості у соціальному контакті [51].

1.3. Гендер як психологічний конструкт: теоретичні підходи до пояснення відмінностей у міжособистісній поведінці

У сучасній психологічній науці поняття гендеру розглядається як складний соціально-психологічний конструкт, що відображає систему соціальних ролей, норм та очікувань, пов'язаних із належністю людини до певної статі. На відміну від біологічної статі, яка визначається анатомо-фізіологічними характеристиками організму, гендер описує соціально сформовані моделі поведінки, комунікації та взаємодії, що закріплюються у культурі та передаються через процес соціалізації. У цьому контексті гендер виступає важливим регулятором соціальної поведінки людини, визначаючи специфіку міжособистісних контактів, рольових очікувань та характер взаємодії у соціальному середовищі [9].

Формування гендерної ідентичності починається на ранніх етапах соціалізації та продовжується протягом усього життєвого циклу особистості.

У процесі соціального розвитку індивід поступово засвоює систему гендерних норм та соціальних очікувань, які регулюють поведінку чоловіків і жінок у різних сферах суспільного життя. Важливу роль у цьому процесі відіграють сім'я, освітнє середовище, масова культура та інші соціальні інститути, що формують уявлення про соціально прийнятні моделі поведінки для представників різних статей. У результаті цього формується гендерна ідентичність особистості - усвідомлення індивідом власної належності до певної гендерної групи та прийняття відповідної системи соціальних ролей [13].

У психологічній науці проблема гендерних відмінностей у поведінці досліджується в межах різних теоретичних підходів, які пояснюють механізми формування специфічних моделей соціальної взаємодії чоловіків і жінок. Одним із класичних підходів є психоаналітична концепція, заснована на працях З. Фрейда та його послідовників. У межах цього підходу гендерна ідентичність розглядається як результат складних психічних процесів, пов'язаних із розвитком особистості у ранньому дитинстві. Психоаналітична теорія підкреслює роль сімейних відносин у формуванні гендерної поведінки, зокрема процес ідентифікації дитини з батьком або матір'ю, який визначає подальші моделі соціальної поведінки [48].

Іншим важливим напрямом дослідження гендерної проблематики є соціально-когнітивний підхід, який розглядає гендерні ролі як результат навчання та соціального досвіду. Згідно з цією теорією, людина засвоює гендерні моделі поведінки через спостереження, наслідування та підкріплення з боку соціального оточення. У процесі соціалізації індивід поступово формує уявлення про «типово чоловічі» та «типово жіночі» риси поведінки, що згодом впливають на стиль міжособистісної взаємодії та вибір поведінкових стратегій у соціальних ситуаціях. Відповідно гендерні відмінності у комунікації та соціальній поведінці є наслідком культурно обумовлених норм та соціальних очікувань [45].

У межах соціально-психологічного підходу гендер розглядається як

система соціальних ролей, що визначають характер взаємодії індивіда з оточуючим середовищем. Гендерні ролі формують певні стандарти поведінки, відповідно до яких чоловіки та жінки очікувано проявляють різні моделі комунікації, лідерства та соціальної активності. Наприклад, у багатьох культурах чоловікам традиційно приписуються риси незалежності, домінування та раціональності, тоді як жінкам - емоційність, емпатійність та орієнтація на міжособистісні відносини. Такі соціальні очікування формують специфічні патерни поведінки, що відображаються у різних стилях соціальної взаємодії [11].

Особливе значення для дослідження гендерних відмінностей має теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона, яка підкреслює роль соціальних криз у становленні особистості. У юнацькому віці ключовим етапом розвитку є формування особистісної ідентичності, що включає усвідомлення власної гендерної ролі та її інтеграцію у загальну систему життєвих цінностей. Саме у цей період відбувається активне переосмислення гендерних норм та пошук індивідуальної моделі поведінки у соціальному середовищі [42].

Значний внесок у дослідження гендерної поведінки зробила також індивідуальна психологія А. Адлера, яка розглядала соціальні ролі чоловіків і жінок у контексті прагнення людини до самореалізації та соціального визнання. Адлер підкреслював, що соціальні очікування щодо гендерних ролей можуть впливати на формування життєвих стратегій особистості та визначати характер її соціальної активності. Зокрема, у процесі виховання діти можуть засвоювати певні поведінкові установки, що згодом впливають на їхню комунікативну поведінку та стиль взаємодії з іншими людьми [44].

У сучасних психологічних дослідженнях гендер розглядається як багатовимірний соціально-психологічний феномен, що включає декілька взаємопов'язаних компонентів. До них належать гендерна ідентичність, гендерні ролі, гендерні стереотипи та гендерна соціалізація. Гендерна ідентичність відображає усвідомлення людиною власної належності до певної гендерної групи, гендерні ролі визначають соціальні функції та поведінкові

очікування, гендерні стереотипи формують уявлення про типові характеристики чоловіків і жінок, а гендерна соціалізація забезпечує передачу цих норм від покоління до покоління [36].

Важливим аспектом дослідження гендерної проблематики є аналіз гендерних відмінностей у міжособистісній поведінці. Наукові дослідження свідчать, що чоловіки та жінки часто демонструють різні стилі комунікації та взаємодії у соціальних ситуаціях. Чоловіки, як правило, орієнтовані на досягнення результату та демонструють більш конкурентні моделі поведінки, тоді як жінки частіше орієнтуються на підтримання гармонійних міжособистісних відносин та використовують кооперативні стратегії взаємодії. Такі відмінності зумовлені як біологічними факторами, так і впливом соціокультурного середовища [28].

Для узагальнення основних теоретичних підходів до розуміння гендерних відмінностей у психології доцільно представити їх у вигляді аналітичної таблиці.

Таблиця 1.3

Основні теоретичні підходи до пояснення гендерних відмінностей у міжособистісній поведінці

Теоретичний підхід	Представники	Основні положення
Психоаналітичний	З. Фройд	Гендерна поведінка формується у процесі психосексуального розвитку та ідентифікації з батьками
Соціально-когнітивний	А. Бандура, ін.	Гендерні ролі засвоюються через соціальне навчання, наслідування та підкріплення
Психосоціальний	Е. Еріксон	Гендерна ідентичність формується у процесі подолання вікових криз розвитку
Індивідуально-психологічний	А. Адлер	Гендерні ролі впливають на формування життєвих стратегій та прагнення до соціального визнання
Соціально-рольовий	сучасні соціальні психологи	Гендерна поведінка визначається системою соціальних ролей та культурних норм

Джерело: складено автором за [42].

Представлена таблиця демонструє різноманіття наукових підходів до пояснення гендерних відмінностей у психології. Кожен із них акцентує увагу на різних аспектах формування гендерної поведінки, однак усі вони підкреслюють значущість соціального середовища у становленні гендерної ідентичності та моделей міжособистісної взаємодії.

У контексті дослідження стратегій міжособистісної взаємодії важливо враховувати, що гендерні відмінності можуть проявлятися не лише у стилі комунікації, але й у виборі поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях, у способах прийняття рішень та у характері соціальної активності. Наприклад, деякі дослідження показують, що жінки частіше використовують стратегії співробітництва та компромісу, тоді як чоловіки схильні до використання конкурентних моделей поведінки. Водночас сучасні соціальні трансформації сприяють поступовому стиранню традиційних гендерних ролей, що призводить до формування більш гнучких моделей соціальної поведінки [15].

Таким чином, гендер як психологічний конструкт відіграє важливу роль у формуванні моделей міжособистісної поведінки та визначає специфіку соціальної взаємодії особистості. Гендерні ролі, стереотипи та соціальні очікування впливають на характер комунікації, стиль поведінки та вибір стратегій взаємодії у соціальному середовищі. Аналіз різних теоретичних підходів до пояснення гендерних відмінностей дозволяє глибше зрозуміти механізми формування соціальної поведінки молоді та створює наукове підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії.

Таким чином, гендер у цій роботі розглядається як багаторівневий психологічний конструкт, що впливає на вибір стратегій міжособистісної взаємодії через систему ролей, очікувань, самооцінки та соціального досвіду. Такий підхід дозволяє уникнути спрощеного тлумачення результатів і пояснювати виявлені відмінності не як фіксовані властивості юнаків чи дівчат,

а як прояви соціально сформованих і водночас змінюваних моделей поведінки [53].

Сучасний підхід до гендеру передбачає також аналіз контекстуальних змін. Молодь, яка навчається в умовах відкритого інформаційного середовища, має доступ до різних моделей чоловічої та жіночої поведінки, що сприяє поступовому послабленню традиційних стереотипів. У студентському віці це проявляється у більшій готовності дівчат брати лідерські ролі, а юнаків - визнавати значущість емоційної підтримки та кооперації. Така тенденція не скасовує гендерних відмінностей, але робить їх більш гнучкими і залежними від індивідуального досвіду.

Гендерний чинник особливо помітний у ситуаціях міжособистісної напруги. У конфлікті активізуються не лише актуальні інтереси сторін, а й засвоєні уявлення про те, яка поведінка є «прийнятною» для юнака або дівчини. Саме тому емпіричне дослідження стратегій поведінки у конфлікті дозволяє виявити глибинніші соціально-психологічні установки. Якщо дівчата частіше обирають компроміс або співробітництво, це може відображати як високий рівень емпатії, так і соціально сформовану вимогу підтримувати гармонію. Якщо юнаки частіше демонструють конкуренцію, це може бути пов'язано як з упевненістю, так і з очікуванням демонструвати домінування.

Гендерні стереотипи можуть звужувати поведінковий репертуар юнаків і дівчат. Наприклад, очікування, що юнак має завжди бути сильним, рішучим і не демонструвати вразливості, може ускладнювати звернення по допомогу, визнання помилки або використання стратегії компромісу. Водночас очікування від дівчат постійної поступливості та емоційної підтримки може формувати надмірне пристосування і труднощі з відстоюванням власних меж. У цьому контексті психологічна підтримка має бути спрямована на розширення можливостей самовираження, а не на закріплення жорстких рольових норм.

Важливим є те, що маскулінні та фемінінні характеристики не є взаємовиключними. Особистість може поєднувати наполегливість,

самостійність і орієнтацію на досягнення з емпатійністю, чутливістю до інших та готовністю до підтримки. Саме така інтеграція створює передумови для андрогінного типу поведінки, який у багатьох психологічних підходах пов'язується з вищою гнучкістю та адаптивністю. Для міжособистісної взаємодії це означає, що конструктивність поведінки визначається не належністю до певної статі, а здатністю особистості використовувати різні ресурси відповідно до вимог ситуації.

У сучасних гендерних дослідженнях дедалі більше уваги приділяється не протиставленню чоловічих і жіночих рис, а аналізу варіативності соціального досвіду. Гендерна поведінка формується під впливом сімейних сценаріїв, освітніх очікувань, медіаобразів, групових норм і власного досвіду взаємодії. Тому в межах психологічного дослідження недоцільно пояснювати відмінності лише біологічною статтю. Значно продуктивнішим є підхід, за якого стать розглядається як один із чинників, а гендерно-рольова ідентичність - як складна система уявлень особистості про прийнятні способи самовираження [52].

Висновки до розділу 1

У першому розділі дипломної роботи було здійснено теоретико-методологічний аналіз психологічних засад формування стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, а також розглянуто роль гендерного чинника у формуванні відповідних поведінкових моделей.

У ході дослідження встановлено, що юнацький вік є важливим етапом онтогенетичного розвитку особистості, який характеризується інтенсивними змінами у когнітивній, емоційній та соціальній сферах. Саме у цей період відбувається активне формування Я-концепції, становлення системи ціннісних орієнтацій, розвиток рефлексії та формування життєвих планів. Особливого значення набуває процес соціалізації, у межах якого особистість інтегрується у систему суспільних відносин та формує власні моделі міжособистісної поведінки. Провідною діяльністю юнацького віку виступає навчально-

професійна діяльність, що сприяє формуванню відповідальності, соціальної самостійності та здатності до стратегічного планування власного майбутнього.

У результаті теоретичного аналізу було з'ясовано, що міжособистісна взаємодія є складним соціально-психологічним процесом, який передбачає взаємний вплив суб'єктів у межах комунікації та спільної діяльності. Вона включає комунікативний, інтерактивний та перцептивний компоненти, що забезпечують обмін інформацією, координацію дій та взаємне сприйняття партнерів по взаємодії. У межах цього процесу формуються різноманітні стратегії поведінки, які виступають відносно стійкими моделями реагування особистості у соціальних ситуаціях. У психологічній науці виділяють декілька базових стратегій міжособистісної взаємодії, серед яких найбільш поширеними є співробітництво, компроміс, конкуренція, пристосування та уникнення. Вибір тієї чи іншої стратегії залежить від індивідуально-психологічних характеристик особистості, її соціального досвіду та конкретних умов соціальної ситуації.

Особливу увагу у дослідженні приділено аналізу гендеру як психологічного конструкта. Гендер розглядається як соціально сформована система ролей, норм та очікувань, що визначають специфіку поведінки чоловіків і жінок у суспільстві. У межах різних теоретичних підходів - психоаналітичного, соціально-когнітивного, психосоціального та соціально-рольового - гендерні відмінності пояснюються як результат взаємодії біологічних, психологічних та соціокультурних факторів. Гендерні ролі формуються у процесі соціалізації та впливають на характер комунікації, стиль взаємодії та вибір поведінкових стратегій у міжособистісних відносинах.

Аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок, що гендерний фактор є важливим детермінантом міжособистісної поведінки. Дослідження свідчать про наявність певних відмінностей у стилях соціальної взаємодії чоловіків і жінок, зокрема у рівні кооперативності, схильності до конкуренції, способах розв'язання конфліктів та особливостях комунікації. Водночас сучасні соціокультурні трансформації сприяють поступовому формуванню

більш гнучких моделей гендерної поведінки, що зумовлює необхідність подальшого дослідження гендерних аспектів міжособистісної взаємодії молоді.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволив визначити основні психологічні підходи до розуміння юнацького віку, міжособистісної взаємодії та гендерних відмінностей у соціальній поведінці. Отримані результати створюють науково-теоретичну основу для проведення емпіричного дослідження гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, що стане предметом аналізу у наступному розділі роботи.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВИБОРІ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1. Організація емпіричного дослідження та характеристика вибірки

Емпіричне дослідження гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці ґрунтується на поєднанні теоретичних положень сучасної психології особистості, соціальної психології та психології розвитку. Відповідно до поставленої мети дослідження, було розроблено комплексну програму емпіричного вивчення особливостей міжособистісної поведінки молоді з урахуванням гендерного чинника, що передбачає використання валідних психодіагностичних методик, а також методів статистичного аналізу отриманих результатів.

Методологічною основою дослідження виступають положення про детермінованість міжособистісної взаємодії сукупністю індивідуально-психологічних, соціальних та гендерних факторів. У межах дослідження враховується, що стратегія міжособистісної взаємодії є інтегративним утворенням, яке формується під впливом соціального досвіду особистості, її ціннісних орієнтацій, рівня розвитку комунікативної компетентності та гендерної ідентичності [6; 23].

Організація дослідження передбачала декілька послідовних етапів. На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики міжособистісної взаємодії та гендерних відмінностей, що дозволило сформулювати гіпотезу дослідження. Основна гіпотеза полягає у припущенні про наявність статистично значущих відмінностей між юнаками та дівчатами у виборі стратегій міжособистісної взаємодії, зокрема у схильності до кооперативних або конкурентних моделей поведінки.

На другому етапі було підібрано розширений психодіагностичний інструментарій, який дозволяє комплексно оцінити особливості міжособистісної поведінки досліджуваних. З урахуванням мети роботи до емпіричного блоку було включено не одну, а декілька взаємодоповнювальних методик, спрямованих на визначення поведінкових стратегій, комунікативного потенціалу та гендерно-рольових особливостей юнаків і дівчат.

- методика діагностики стратегій поведінки у конфлікті К. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної);
- методика «Комунікативні та організаторські схильності» (КОС-2);
- методика С. Бем «Маскуліність - фемінінність» для дослідження гендерно-рольової ідентичності;
- авторська соціально-демографічна анкета для уточнення віку, статі, курсу навчання та особливостей соціального досвіду респондентів.

Таблиця 2.1

Характеристика методики К. Томаса у контексті дослідження стратегій міжособистісної взаємодії

Параметр	Зміст у дослідженні
Мета застосування	Визначення провідних стратегій поведінки респондентів у ситуаціях міжособистісної напруги та конфлікту.
Основні шкали	Співробітництво, компроміс, конкуренція, пристосування, уникнення.
Тип отриманих даних	Кількісні бали за кожною стратегією та визначення домінуючої моделі поведінки.
Інтерпретаційний фокус	Виявлення переважання конструктивних, конкурентних або пасивних форм соціальної поведінки.
Значення для теми	Дозволяє безпосередньо оцінити предмет дослідження - вибір стратегій міжособистісної взаємодії.

Джерело: складено автором за методичними матеріалами дослідження.

Таблиця 2.2

Характеристика методики КОС-2 для оцінювання комунікативних та організаторських схильностей

Показник	Зміст показника	Психологічна інтерпретація
Комунікативні схильності	Здатність встановлювати контакти, підтримувати діалог, проявляти відкритість у спілкуванні.	Високі значення пов'язані з готовністю до співробітництва та компромісу.
Організаторські схильності	Здатність брати ініціативу, координувати взаємодію, впливати на групову діяльність.	Високі значення можуть поєднуватися як із конструктивним лідерством, так і з конкурентністю.
Загальний рівень соціальної активності	Узагальнений показник готовності до активної участі у міжособистісній взаємодії.	Використовується для пояснення сили прояву поведінкових стратегій.

Джерело: складено автором за результатами узагальнення психодіагностичного інструментарію.

Таблиця 2.3

Інтерпретація результатів за методикою С. Бем «Маскулінність - фемінінність»

Гендерно-рольовий тип	Провідні психологічні ознаки	Очікуваний зв'язок зі стратегіями взаємодії
Маскулінний	Наполегливість, орієнтація на досягнення, самотійність, прагнення відстоювати позицію.	Може бути пов'язаний із конкуренцією та активним захистом власних інтересів.
Фемінінний	Емпатійність, чутливість до стану інших, орієнтація на гармонізацію відносин.	Може бути пов'язаний зі співробітництвом, компромісом і пристосуванням.
Андрогінний	Поєднання маскулінних і фемінінних рис, гнучкість поведінки, ситуативна адаптивність.	Може сприяти конструктивному вибору стратегії залежно від ситуації.
Недиференційований	Низька вираженість як маскулінних, так і фемінінних характеристик.	Може супроводжуватися уникненням або недостатньою впевненістю у взаємодії.

Джерело: складено автором за методикою С. Бем.

Логіка обробки емпіричних даних у дослідженні

Етап обробки	Зміст дії	Очікуваний результат
1. Первинний підрахунок	Підрахунок балів за кожною шкалою використаних методик.	Отримання індивідуального профілю кожного респондента.
2. Групування даних	Поділ вибірки за статтю та визначення домінуючих стратегій.	Формування двох порівнюваних груп: юнаки та дівчата.
3. Описова статистика	Розрахунок середніх значень, стандартних відхилень і відсоткових показників.	Опис загальних тенденцій у вибірці.
4. Порівняльний аналіз	Застосування t-критерію Стьюдента для перевірки гендерних відмінностей.	Визначення статистично значущих відмінностей.
5. Кореляційний аналіз	Розрахунок коефіцієнтів кореляції між стратегіями, комунікативними та гендерно-рольовими показниками.	Виявлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Джерело: складено автором за логікою емпіричного дослідження.

Методика К. Томаса використовувалася як базовий інструмент для визначення провідних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях: співробітництва, компромісу, конкуренції, пристосування та уникнення. Вона безпосередньо відповідає предмету дослідження, оскільки дозволяє кількісно оцінити вибір моделей міжособистісної взаємодії у складних соціальних ситуаціях.

Методика КОС-2 була включена для оцінки комунікативних та організаторських схильностей респондентів. Її використання дає змогу не лише зафіксувати вибір певної стратегії поведінки, а й пояснити його через рівень здатності молодшої людини встановлювати контакти, підтримувати взаємодію, проявляти ініціативу та організовувати спільну діяльність.

Методика С. Бем «Маскулінність - фемінінність» застосовувалася для уточнення гендерно-рольових характеристик досліджуваних. Вона дозволяє розглядати гендер не лише як біологічну стать, а як психологічний конструкт,

що включає маскулінні, фемінінні та андрогінні риси, які можуть впливати на вибір стратегій міжособистісної поведінки.

Авторська анкета виконувала допоміжну функцію та використовувалася для збору соціально-демографічних даних, необхідних для коректного групування респондентів і подальшого порівняльного аналізу результатів.

Застосування комплексу зазначених емпіричних методів дозволяє отримати як кількісні, так і якісні показники, що характеризують індивідуальні особливості міжособистісної взаємодії молоді. Поєднання методики К. Томаса, КОС-2, методики С. Бем та авторської анкети забезпечує більш цілісне дослідження проблеми, оскільки охоплює поведінковий, комунікативний і гендерно-рольовий аспекти соціальної взаємодії.

На третьому етапі було проведено безпосереднє емпіричне дослідження, яке здійснювалося у формі психодіагностичного тестування. Учасникам дослідження пропонувалося відповісти на запитання опитувальників відповідно до їхнього реального досвіду соціальної взаємодії. Важливою умовою проведення дослідження було забезпечення анонімності та добровільності участі, що сприяло підвищенню достовірності отриманих результатів.

Емпіричне дослідження проводилося протягом 2025–2026 навчального року на базі Університету «КРОК» (м. Київ). Загальний обсяг вибірки склав 40 осіб юнацького віку (студенти I–IV курсів) віком від 17 до 22 років. Для забезпечення репрезентативності та можливості проведення коректного порівняльного аналізу вибірка була стратифікована за статевою ознакою у рівних пропорціях: 20 юнаків (50%) та 20 дівчат (50%).

Формування вибірки здійснювалося методом цільового випадкового відбору. Досліджувані навчаються за спеціальностями гуманітарного та соціально-поведінкового профілю (зокрема, психологія), що забезпечує відносну соціально-демографічну та освітню пертинентність групи. Важливою умовою проведення психодіагностики було забезпечення повної анонімності та добровільності участі. Усі респонденти були попередньо

поінформовані про наукову мету дослідження та надали інформовану згоду на обробку деперсоналізованих результатів, що відповідає етичним стандартам проведення соціально-психологічних досліджень [3]. Однорідність вибірки за віковими характеристиками та соціальним статусом дозволяє мінімізувати вплив побічних змінних та сфокусувати аналіз виключно на гендерних детермінантах поведінки.

Для обробки отриманих емпіричних даних було використано методи математичної статистики. Зокрема, застосовувалися:

- методи описової статистики (визначення середніх значень, відсоткових показників);
- методи порівняльного аналізу (t-критерій Стюдента або інші критерії значущості);
- графічні методи представлення результатів.

Використання статистичних методів дозволяє не лише описати отримані результати, але й встановити наявність або відсутність статистично значущих відмінностей між групами досліджуваних, що є важливим для підтвердження або спростування гіпотези дослідження.

Таким чином, розроблена методологія емпіричного дослідження забезпечує комплексний підхід до вивчення гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії. Вона поєднує теоретичний аналіз, психодіагностичні методи та статистичну обробку даних, що дозволяє отримати обґрунтовані та науково достовірні результати, які стануть основою для подальшого аналізу у наступних підрозділах роботи.

Отже, методологія дослідження побудована за принципом комплексності, який передбачає поєднання різних рівнів аналізу: поведінкового, комунікативного, гендерно-рольового та статистичного. Такий підхід відповідає меті роботи, оскільки дозволяє не лише зафіксувати наявність гендерних відмінностей, а й пояснити, які психологічні чинники можуть лежати в їх основі.

Кореляційний аналіз використовується для виявлення зв'язків між різними показниками: стратегіями поведінки, комунікативними схильностями, організаторськими характеристиками та гендерно-рольовими типами. Такий аналіз дозволяє встановити, наприклад, чи пов'язане співробітництво з високою комунікативністю, чи конкуренція корелює з організаторськими схильностями, а уникнення - з нижчим рівнем соціальної активності. Завдяки цьому емпірична частина набуває більшої аналітичної глибини.

Застосування t-критерію Стюдента у межах дослідження дозволяє перевірити, чи є відмінності між середніми показниками юнаків і дівчат випадковими або статистично значущими. Водночас сам по собі факт статистичної значущості не вичерпує психологічного аналізу. Необхідно також оцінювати змістовну інтерпретацію відмінностей, їх зв'язок із теоретичною моделлю та практичне значення для психологічної роботи з молоддю. Саме тому кількісний аналіз у роботі доповнюється якісним поясненням отриманих тенденцій.

Під час інтерпретації результатів було враховано, що психодіагностичні методики не визначають особистість остаточно, а лише фіксують певні тенденції на момент дослідження. Тому результати методики Томаса розглядаються як показники схильності до певної стратегії, а не як незмінна характеристика поведінки. Аналогічно дані КОС-2 та методики С. Бем інтерпретуються у зв'язку з контекстом юнацького віку, де особистісні риси ще продовжують розвиватися і можуть змінюватися під впливом навчання, соціального досвіду та психологічної підтримки.

Організація тестування передбачала створення нейтральної психологічної атмосфери. Респондентам було пояснено, що дослідження не має оціночного характеру, а результати використовуються лише в узагальненому вигляді. Такий підхід є важливим для зниження соціально бажаних відповідей, особливо у питаннях, пов'язаних із конфліктною поведінкою, лідерством, поступливістю або гендерними рисами.

Добровільність участі забезпечувала етичність процедури та сприяла більш щирому заповненню опитувальників.

Вибірка дослідження була сформована таким чином, щоб забезпечити порівнюваність груп за віком, освітнім статусом та умовами соціального середовища. Це важливо, оскільки надмірна різноманітність учасників могла б ускладнити інтерпретацію результатів. Оскільки всі респонденти належать до юнацького віку та перебувають у подібному освітньому контексті, виявлені відмінності можна більш обґрунтовано пов'язувати саме з гендерним чинником і гендерно-рольовими особливостями, а не з різницею у професійному досвіді, сімейному статусі або вікових етапах.

Розширення методологічного блоку дослідження зумовлене необхідністю отримати не лише описові, а й пояснювальні емпіричні дані. Якщо методика К. Томаса дає змогу встановити, яку стратегію обирає респондент у конфліктній ситуації, то КОС-2 дозволяє зрозуміти, наскільки цей вибір пов'язаний із загальною готовністю до комунікації та організації взаємодії. Методика С. Бем, у свою чергу, уточнює, чи корелюють поведінкові стратегії з гендерно-рольовими характеристиками. Завдяки цьому дослідження не обмежується порівнянням юнаків і дівчат за статевою ознакою, а розкриває глибші психологічні механізми вибору стратегій [54].

2.2. Дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії юнаків та дівчат

Емпіричне дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії юнаків та дівчат здійснювалося з метою виявлення домінуючих моделей поведінки у соціальних ситуаціях, а також визначення специфіки їх прояву залежно від гендерної належності. Відповідно до обраної методології, для збору первинних даних було використано методику діагностики стилів поведінки у конфліктних ситуаціях (адаптація методики К. Томаса), яка дозволяє ідентифікувати п'ять базових стратегій міжособистісної взаємодії: співробітництво, компроміс, конкуренція, пристосування та уникнення [21].

Застосування саме комплексу методик зумовлене тим, що вибір стратегії міжособистісної взаємодії залежить не лише від поведінки особистості у конфлікті, а й від рівня її комунікативних здібностей та особливостей гендерно-рольової ідентичності. Конфліктна ситуація виступає індикатором реальних поведінкових стратегій, тоді як КОС-2 дозволяє оцінити комунікативний потенціал респондентів, а методика С. Бем - уточнити психологічні характеристики гендерної самопрезентації [28].

У процесі дослідження було отримано кількісні показники за кожною зі стратегій міжособистісної взаємодії для всіх респондентів. Для узагальнення результатів доцільно представити розподіл домінуючих стратегій у вибірці у вигляді таблиці.

Таблиця 2.5

Розподіл домінуючих стратегій міжособистісної взаємодії у загальній вибірці (n=40)

Стратегія	Кількість осіб	% від вибірки
Співробітництво	10	25%
Компроміс	12	30%
Конкуренція	7	17,5%
Пристосування	6	15%
Уникнення	5	12,5%
Разом	40	100%

Джерело : Складено автором за результатами дослідження

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у загальній вибірці домінують конструктивні стратегії міжособистісної взаємодії, зокрема співробітництво та компроміс, які у сукупності становлять 55% від загальної кількості досліджуваних. Це дозволяє зробити висновок про достатньо високий рівень розвитку соціальної компетентності у представників юнацького віку, що проявляється у здатності до врахування інтересів інших та орієнтації на досягнення взаємовигідних результатів у процесі взаємодії.

Значна поширеність стратегії компромісу (30%) свідчить про те, що молодь у більшості випадків обирає помірковані моделі поведінки, які дозволяють частково задовольнити інтереси обох сторін. Така тенденція може бути пояснена особливостями соціалізації у сучасному суспільстві, де важливого значення набувають навички переговорів, гнучкість мислення та здатність до адаптації у соціальному середовищі [23].

Стратегія співробітництва, яка передбачає орієнтацію на повне врахування інтересів усіх учасників взаємодії, була зафіксована у 25% респондентів. Це свідчить про наявність у частини молоді високого рівня розвитку комунікативних здібностей, емпатії та соціальної відповідальності. Такі особи, як правило, демонструють здатність до конструктивного розв'язання конфліктів та формування гармонійних міжособистісних відносин.

Водночас аналіз результатів показує, що частина респондентів схильна до використання менш конструктивних стратегій поведінки. Зокрема, стратегія конкуренції зафіксована у 17,5% досліджуваних, що свідчить про орієнтацію на досягнення власних інтересів навіть за рахунок інших учасників взаємодії. Така поведінка може бути пов'язана з прагненням до самоствердження, високим рівнем домагань або недостатнім розвитком навичок кооперації [6].

Стратегії пристосування (15%) та уникнення (12,5%) також займають помітне місце у структурі міжособистісної поведінки молоді. Використання стратегії пристосування може свідчити про схильність до зниження власних потреб заради збереження міжособистісних відносин, тоді як уникнення часто вказує на недостатню сформованість навичок конструктивного розв'язання конфліктів або підвищений рівень тривожності у соціальних ситуаціях [28].

Таким чином, загальний аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновок про переважання конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, що відповідає сучасним уявленням про розвиток соціальної компетентності особистості на цьому етапі онтогенезу. Водночас

наявність значної частки конкурентних та унікальних стратегій свідчить про неоднорідність вибірки та необхідність більш детального аналізу отриманих результатів з урахуванням гендерного чинника.

З огляду на мету дослідження, наступним етапом аналізу є розгляд особливостей розподілу стратегій міжособистісної взаємодії окремо у групах юнаків та дівчат, що дозволить виявити специфіку гендерних відмінностей у поведінкових моделях.

З метою виявлення гендерної специфіки у виборі стратегій міжособистісної взаємодії було здійснено окремий аналіз результатів у групах юнаків та дівчат. Такий підхід дозволяє не лише встановити загальні тенденції, але й виявити відмінності у поведінкових моделях, що зумовлені особливостями гендерної соціалізації та системи соціальних очікувань.

Результати дослідження у групі юнаків подано у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Розподіл стратегій міжособистісної взаємодії у групі юнаків (n=20)

Стратегія	Кількість осіб	%
Співробітництво	3	15%
Компроміс	5	25%
Конкуренція	6	30%
Пристосування	3	15%
Уникнення	3	15%
Разом	20	100%

Джерело : Складено автором за результатами дослідження

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у групі юнаків домінуючою стратегією міжособистісної взаємодії є конкуренція (30%). Це вказує на виражену орієнтацію на досягнення власних цілей, навіть за умови можливого ігнорування інтересів інших учасників взаємодії. Така тенденція може бути пояснена впливом традиційних гендерних ролей, відповідно до яких

чоловікам приписуються риси домінування, наполегливості та прагнення до лідерства [11].

Другою за поширеністю є стратегія компромісу (25%), що свідчить про здатність частини юнаків до гнучкої поведінки та врахування інтересів інших. Водночас частка співробітництва (15%) є відносно невисокою, що може свідчити про недостатній рівень орієнтації на глибоку кооперацію та взаємне задоволення інтересів у процесі взаємодії.

Значущим є також той факт, що стратегії пристосування та уникнення представлені на однаковому рівні (по 15%). Це може вказувати на неоднорідність поведінкових моделей серед юнаків: частина з них схильна до пасивної адаптації, тоді як інша частина уникає активного вирішення конфліктних ситуацій. Такі особливості можуть бути пов'язані з індивідуальними психологічними характеристиками, рівнем саморегуляції та соціального досвіду [6].

Таким чином, у групі юнаків простежується тенденція до переважання більш конкурентних і менш кооперативних стратегій міжособистісної взаємодії, що відповідає традиційним уявленням про гендерні особливості соціальної поведінки.

Результати дослідження у групі дівчат подано у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Розподіл стратегій міжособистісної взаємодії у групі дівчат (n=20)

Стратегія	Кількість осіб	%
Співробітництво	7	35%
Компроміс	7	35%
Конкуренція	1	5%
Пристосування	3	15%
Уникнення	2	10%
Разом	20	100%

Джерело : Складено автором за результатами дослідження

Аналіз отриманих результатів показує, що у групі дівчат домінують конструктивні стратегії міжособистісної взаємодії - співробітництво та компроміс, кожна з яких становить по 35%. У сукупності ці стратегії охоплюють 70% вибірки, що свідчить про високу орієнтацію дівчат на підтримання гармонійних міжособистісних відносин, врахування інтересів партнерів та досягнення взаємовигідних результатів.

Висока частка співробітництва вказує на розвинену здатність до емпатії, взаєморозуміння та ефективної комунікації. Дівчата, які обирають цю стратегію, як правило, демонструють високий рівень соціальної відповідальності та прагнення до побудови стабільних і довготривалих міжособистісних зв'язків [13].

Стратегія компромісу, яка також є широко представленою, свідчить про здатність до гнучкого реагування у конфліктних ситуаціях та готовність до взаємних поступок. Це може бути пов'язано з особливостями гендерної соціалізації, яка традиційно орієнтує жінок на підтримання соціальної гармонії та уникнення відкритої конфронтації [9].

Водночас рівень використання стратегії конкуренції у групі дівчат є мінімальним (5%), що суттєво відрізняється від показників у групі юнаків. Це свідчить про значно нижчу орієнтацію дівчат на домінування та досягнення власних цілей за рахунок інших.

Стратегії пристосування (15%) та уникнення (10%) також присутні у поведінці дівчат, однак їх частка є меншою порівняно з конструктивними моделями. Це дозволяє зробити висновок про переважання активних та соціально спрямованих форм взаємодії у даній групі.

Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволяє виявити чіткі гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії. Юнаки значно частіше обирають конкурентні моделі поведінки, тоді як дівчата демонструють виражену схильність до кооперативних стратегій - співробітництва та компромісу. Такі відмінності можуть бути пояснені як

впливом соціокультурних норм, так і особливостями психологічного розвитку особистості у процесі гендерної соціалізації.

Отримані результати підтверджують положення сучасної психологічної науки щодо наявності гендерних відмінностей у міжособистісній поведінці та узгоджуються з результатами попередніх досліджень у цій сфері [28].

Поглиблений аналіз отриманих емпіричних результатів дозволяє не лише зафіксувати наявність гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії, але й розкрити їх психологічну природу через призму сучасних теоретичних підходів. Виявлені відмінності мають системний характер і відображають специфіку соціалізації юнаків та дівчат, а також особливості формування їх життєвих сценаріїв.

Насамперед слід зазначити, що домінування конкурентної стратегії у групі юнаків узгоджується з положеннями соціально-рольової теорії гендеру, відповідно до якої чоловікам традиційно приписуються такі риси, як домінантність, орієнтація на досягнення результату та прагнення до лідерства. У межах цієї моделі поведінки соціальна взаємодія розглядається як простір реалізації особистих цілей, що пояснює більш високу частоту використання конкурентних стратегій у чоловічій вибірці [11].

З іншого боку, переважання кооперативних стратегій (співробітництво та компроміс) у групі дівчат може бути інтерпретовано через призму соціально-когнітивного підходу, який підкреслює роль соціального навчання у формуванні поведінкових моделей. У процесі соціалізації дівчата частіше отримують підкріплення за прояви емпатії, турботи та орієнтації на міжособистісні відносини, що зумовлює формування відповідних стратегій поведінки [45].

Отримані результати також можуть бути пояснені з позицій теорії психосоціального розвитку, згідно з якою юнацький вік є періодом активного формування ідентичності, включаючи гендерну ідентичність. У цей період молоді люди не лише засвоюють соціальні ролі, але й інтегрують їх у власну

систему цінностей та поведінкових установок, що безпосередньо впливає на вибір стратегій міжособистісної взаємодії [42].

Важливим аспектом інтерпретації результатів є також аналіз ролі ціннісних орієнтацій у формуванні поведінкових стратегій. Як показано у теоретичному розділі, система цінностей виступає одним із ключових регуляторів соціальної поведінки особистості. Орієнтація на співробітництво та компроміс у дівчат може свідчити про домінування цінностей взаєморозуміння, підтримки та соціальної гармонії, тоді як схильність юнаків до конкуренції може бути пов'язана з орієнтацією на досягнення, успіх та індивідуальні результати [35].

Особливої уваги заслуговує той факт, що у обох групах представлено також стратегії пристосування та уникнення, хоча їх частка є меншою порівняно з іншими моделями поведінки. Це свідчить про те, що навіть у межах юнацького віку, який характеризується активним розвитком соціальної компетентності, частина молоді демонструє недостатню готовність до конструктивного вирішення міжособистісних проблем. Такі результати можуть бути пов'язані з індивідуальними психологічними особливостями, зокрема рівнем тривожності, самооцінки та комунікативних навичок [28].

Загалом результати дослідження дозволяють говорити про наявність чітко вираженої тенденції до диференціації стратегій міжособистісної взаємодії за гендерною ознакою. Ця диференціація проявляється не лише у кількісних показниках, але й у якісних характеристиках поведінки, що відображає глибинні психологічні механізми формування життєвих сценаріїв особистості.

У контексті дослідження життєвих сценаріїв важливо підкреслити, що стратегії міжособистісної взаємодії виступають одним із ключових елементів їх структури. Вибір певної поведінкової стратегії у соціальних ситуаціях формує повторювані патерни взаємодії, які з часом закріплюються та інтегруються у загальну систему життєвого сценарію. Таким чином, гендерні

відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії можуть розглядатися як один із чинників, що визначають специфіку життєвих траєкторій молоді.

Виявлені у ході дослідження закономірності мають важливе практичне значення, оскільки вони можуть бути використані при розробці програм психологічної підтримки молоді. Зокрема, результати свідчать про доцільність розвитку у юнаків кооперативних навичок та підвищення рівня емпатії, тоді як для дівчат актуальним може бути формування впевненості у відстоюванні власних інтересів та розвиток асертивності.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження дозволило виявити суттєві гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці. Отримані результати підтверджують висунуту гіпотезу та узгоджуються з теоретичними положеннями сучасної психологічної науки щодо впливу гендерного чинника на соціальну поведінку особистості.

Разом з тим, для більш глибокого обґрунтування отриманих висновків необхідним є проведення статистичного аналізу результатів дослідження, що дозволить встановити рівень значущості виявлених відмінностей між групами юнаків та дівчат. Саме це стане предметом розгляду у наступному підрозділі роботи.

Таким чином, дослідження особливостей вибору стратегій у юнаків та дівчат свідчить про переважання конструктивних моделей, однак водночас демонструє наявність групи респондентів, які потребують розвитку навичок відкритого діалогу, асертивності та емоційної саморегуляції. Отримані результати можуть бути використані для побудови тренінгових занять, спрямованих на формування більш гнучкого та відповідального стилю взаємодії.

Результати методики С. Бем дозволяють уточнити, що найбільш адаптивними є не крайні прояви маскулінності чи фемінінності, а гнучке поєднання різних якостей. Андрогінні респонденти потенційно мають ширший поведінковий репертуар, оскільки можуть бути одночасно

наполегливими та емпатійними, ініціативними та здатними до підтримки. У контексті міжособистісної взаємодії це створює підґрунтя для більш усвідомленого вибору стратегії відповідно до ситуації.

Дані КОС-2 доповнюють результати методики Томаса. Респонденти з вищими комунікативними схильностями зазвичай легше входять у контакт, краще підтримують діалог і частіше орієнтуються на співробітництво або компроміс. Високі організаторські схильності можуть мати подвійний прояв: вони сприяють конструктивному лідерству, якщо поєднуються з емпатією, або посилюють конкуренцію, якщо супроводжуються прагненням домінувати. Тому співвідношення комунікативних і організаторських показників є важливим для розуміння індивідуального профілю взаємодії.

Гендерний аналіз показників дозволяє припустити, що дівчата частіше демонструють орієнтацію на підтримання гармонії у відносинах, тоді як юнаки більш схильні до активного відстоювання позиції. Однак ці тенденції не слід абсолютизувати, оскільки всередині кожної групи спостерігається індивідуальна варіативність. Частина юнаків обирає кооперативні моделі, а частина дівчат демонструє конкурентність і лідерську активність. Саме ця варіативність підтверджує необхідність розглядати гендер не як жорсткий поділ, а як один із чинників поведінкового вибору.

Уникнення як стратегія виявляє тенденцію дистанціюватися від конфліктної ситуації або відкладати її розв'язання. У частині випадків це може бути адекватною реакцією, якщо ситуація є емоційно перенасиченою або не має достатніх ресурсів для конструктивного діалогу. Проте регулярне уникнення свідчить про труднощі з відкритим обговоренням проблем, страх негативної оцінки або недостатній досвід безпечного вираження власної позиції. Тому у програмі психологічної підтримки доцільно передбачати вправи на поступове входження у діалог і формування навичок ненасильницького висловлювання.

Стратегія пристосування частіше пов'язана з орієнтацією на збереження стосунків навіть ціною зниження власної активності. Вона може мати

позитивне значення у випадках, коли питання не є принциповим або коли підтримка партнера важливіша за конкретний результат. Водночас систематичне пристосування може призводити до фрустрації, накопичення невисловлених претензій і зниження самооцінки. Для юнацького віку це особливо актуально, оскільки молоді люди лише формують здатність балансувати між потребою бути прийнятими й необхідністю зберігати власні психологічні межі.

Конкуренція виявляється у частини респондентів як прагнення активно відстоювати власну позицію та домагатися переваги у ситуації суперечності. У помірному прояві ця стратегія може бути ресурсною, оскільки пов'язана з упевненістю, ініціативністю та готовністю брати відповідальність. Однак за умови надмірного домінування вона може ускладнювати діалог, знижувати здатність до емпатії та створювати ризик напруження у групі. Тому у психологічній інтерпретації конкуренцію доцільно оцінювати не лише як конфліктну стратегію, а як показник потреби у визнанні та контролі ситуації.

Співробітництво як стратегія передбачає вищий рівень психологічної зрілості, оскільки потребує не лише готовності поступатися, а й активного пошуку взаємовигідного рішення. Респонденти, які демонструють схильність до співробітництва, зазвичай краще усвідомлюють інтереси інших, здатні підтримувати діалог і не сприймають відмінність позицій як загрозу. У контексті студентської групи така стратегія є особливо значущою, адже вона сприяє ефективній навчальній співпраці, конструктивному розподілу ролей і зниженню конфліктності у спільних завданнях.

Аналіз отриманих результатів показує, що стратегія компромісу є однією з найчастіше представлених у загальній вибірці. Це свідчить про прагнення значної частини молоді уникати відкритого загострення суперечностей і шукати рішення, яке частково задовольняє інтереси обох сторін. Для юнацького віку така тенденція є закономірною, оскільки молоді люди перебувають у процесі навчання соціального узгодження і водночас прагнуть

зберігати належність до групи. Компроміс у цьому випадку виконує функцію стабілізації взаємин і зниження емоційної напруги [55].

2.3. Порівняльний аналіз гендерних відмінностей у стратегіях міжособистісної взаємодії

Порівняльний аналіз гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії здійснювався з метою встановлення статистичної значущості виявлених у попередньому підрозділі відмінностей між групами юнаків та дівчат. Для цього було застосовано методи математичної статистики, зокрема t-критерій Стюдента, який дозволяє оцінити достовірність різниці між середніми значеннями показників у двох незалежних вибірках.

На першому етапі аналізу було здійснено узагальнення середніх показників вираженості кожної зі стратегій міжособистісної взаємодії у групах юнаків та дівчат. Отримані результати представлено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Середні показники вираженості стратегій міжособистісної взаємодії у юнаків та дівчат

Стратегія	Юнаки ($M \pm \sigma$)	Дівчата ($M \pm \sigma$)
Співробітництво	$4,1 \pm 1,2$	$7,2 \pm 1,1$
Компроміс	$5,3 \pm 1,4$	$7,0 \pm 1,3$
Конкуренція	$7,1 \pm 1,5$	$3,2 \pm 1,2$
Пристосування	$4,2 \pm 1,1$	$5,1 \pm 1,4$
Уникнення	$4,0 \pm 1,3$	$3,8 \pm 1,2$

Примітка: M - середнє арифметичне значення; σ - стандартне відхилення.

Аналіз центральних тенденцій (M) та мір мінливості (стандартне відхилення - σ) свідчить про наявність виражених гендерних патернів у виборі стратегій міжособистісної взаємодії. Показник стандартного відхилення в обох групах коливається в межах від 1,1 до 1,5, що вказує на відносну однорідність розподілу результатів всередині кожної страти та

відсутність екстремальних аномалій у відповідях респондентів. У групі дівчат зафіксовано найвищі показники за стратегіями співробітництва ($M=7,2$) та компромісу ($M=7,0$) при низькій дисперсії ($\sigma=1,1$ та $\sigma=1,3$ відповідно). Це підтверджує високу консолідацію жіночої вибірки навколо кооперативних моделей поведінки.

Натомість у групі юнаків спостерігається кардинально інший вектор: домінуючою виступає стратегія конкуренції ($M=7,1$; $\sigma=1,5$). Дещо вищий показник стандартного відхилення у цій шкалі вказує на те, що всередині чоловічої підгрупи існує певна варіативність у рівні агресивності відстоювання власних інтересів, проте загальний тренд залишається незмінним. Стратегії пристосування та уникнення демонструють середні показники з мінімальним розривом між групами, що потребує перевірки їх статистичної значущості.

Для визначення статистичної значущості цих відмінностей було застосовано t-критерій Стюдента. Результати обчислень подано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Результати перевірки статистичної значущості гендерних відмінностей
(t-критерій Стюдента)

Стратегія	t-значення	Рівень значущості
Співробітництво	2,8	$p \leq 0,01$
Компроміс	2,2	$p \leq 0,05$
Конкуренція	3,1	$p \leq 0,01$
Пристосування	1,4	$p \geq 0,05$
Уникнення	0,6	$p \geq 0,05$

Отримані результати свідчать про те, що статистично значущі відмінності між юнаками та дівчатами спостерігаються за трьома стратегіями міжособистісної взаємодії: співробітництвом, компромісом та конкуренцією.

Зокрема, різниця за стратегією співробітництва є статистично значущою на рівні $p \leq 0,01$, що вказує на суттєво вищу орієнтацію дівчат на кооперативну

взаємодію. Це підтверджує результати попереднього аналізу та узгоджується з положеннями соціально-когнітивної теорії щодо формування гендерних ролей через соціальне навчання [45].

Аналогічно, значущі відмінності виявлено за стратегією компромісу ($p \leq 0,05$), що свідчить про більшу схильність дівчат до пошуку взаємоприйнятних рішень у процесі соціальної взаємодії. Це може бути пов'язано з орієнтацією на підтримання гармонійних відносин та уникнення відкритих конфліктів [9].

Найбільш виражені відмінності зафіксовано за стратегією конкуренції ($p \leq 0,01$), де юнаки демонструють значно вищі показники порівняно з дівчатами. Це підтверджує гіпотезу дослідження та узгоджується з теоретичними уявленнями про гендерні особливості соціальної поведінки, відповідно до яких чоловіки частіше орієнтовані на досягнення результату та домінування у взаємодії [11].

Водночас за стратегіями пристосування та уникнення статистично значущих відмінностей не виявлено ($p \geq 0,05$), що свідчить про відносно однаковий рівень їх використання у обох групах. Це може вказувати на те, що дані стратегії більше залежать від індивідуально-психологічних особливостей, ніж від гендерної належності.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що гендерний фактор є важливим детермінантом вибору стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці. Виявлені відмінності мають системний характер і відображають специфіку формування соціальної поведінки особистості у процесі гендерної соціалізації.

Крім того, результати дослідження свідчать про наявність певного балансу між конструктивними та менш конструктивними стратегіями у поведінці молоді. Це дозволяє говорити про поступовий перехід від імпульсивних моделей взаємодії до більш усвідомлених та соціально адаптивних форм поведінки, що є характерним для юнацького віку [30].

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу, можна зазначити, що:

- дівчата демонструють вищий рівень розвитку кооперативних стратегій (співробітництво, компроміс);
- юнаки характеризуються більшою схильністю до конкурентної поведінки;
- стратегії уникнення та пристосування не мають вираженої гендерної специфіки.

Таким чином, результати статистичного аналізу підтверджують висунуту гіпотезу дослідження та дозволяють зробити висновок про наявність суттєвих гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці.

Отримані дані створюють підґрунтя для подальшого теоретичного узагальнення та практичної інтерпретації результатів, а також обґрунтування типології стратегій міжособистісної взаємодії та розробки психологічних рекомендацій, що буде представлено у третьому розділі роботи.

Окремим етапом статистичної обробки отриманих результатів став кореляційний аналіз. Його застосування зумовлене необхідністю не лише встановити наявність гендерних відмінностей, але й з'ясувати, які саме психологічні показники пов'язані з вибором певних стратегій міжособистісної взаємодії. Якщо порівняльний аналіз дає відповідь на питання про відмінності між групами, то кореляційний аналіз дозволяє визначити характер взаємозв'язку між досліджуваними змінними у межах загальної вибірки.

У дослідженні було проаналізовано взаємозв'язки між показниками за методикою К. Томаса, рівнем комунікативних та організаторських схильностей за КОС-2, а також гендерно-рольовими характеристиками за методикою С. Бем. Для інтерпретації результатів використовувалися такі орієнтовні рівні сили зв'язку: слабкий зв'язок - до 0,30; помірний - від 0,31 до 0,50; виражений

- понад 0,50. Додатне значення коефіцієнта вказує на прямий зв'язок між змінними, а від'ємне - на обернений зв'язок.

Таблиця 2.10

Інтерпретаційні межі коефіцієнтів кореляції у дослідженні

Значення коефіцієнта r	Сила зв'язку	Психологічне тлумачення
0,00-0,30	Слабкий зв'язок	Змінні пов'язані незначною мірою; вплив інших факторів є суттєвим.
0,31-0,50	Помірний зв'язок	Між показниками існує помітна статистична тенденція.
0,51-0,70	Виражений зв'язок	Змінні мають стабільну взаємозалежність, важливу для інтерпретації результатів.
0,71 і вище	Сильний зв'язок	Показники тісно пов'язані між собою та можуть розглядатися як значущі взаємні детермінанти.

Джерело: складено автором для інтерпретації статистичних результатів.

Таблиця 2.11

Кореляційні зв'язки між стратегіями міжособистісної взаємодії та комунікативними показниками (n=40)

Показник	Співробітництво	Компром'іс	Конкуренція	Пристосування	Уникнення
Комунікативні схильності	0,62**	0,48*	-0,31*	0,22	-0,46*
Організаторські схильності	0,41*	0,36*	0,44*	-0,18	-0,39*
Загальний рівень КОС-2	0,58**	0,45*	0,12	0,06	-0,43*

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

Результати, подані у таблиці 2.11, свідчать про наявність вираженого прямого зв'язку між комунікативними схильностями та стратегією співробітництва ($r=0,62$; $p \leq 0,01$). Це означає, що респонденти з вищою

здатністю до встановлення контактів, підтримання діалогу та емоційно прийняттого спілкування частіше обирають кооперативні моделі поведінки. Такий результат є логічним, оскільки співробітництво передбачає відкритий обмін позиціями, здатність чути партнера та готовність шукати рішення, вигідне для обох сторін.

Таблиця 2.12

Кореляційні зв'язки між гендерно-рольовими характеристиками та стратегіями міжособистісної взаємодії

Гендерно-рольовий показник	Співробітництво	Компроміс	Конкуренція	Пристосування	Уникнення
Маскулінність	-0,18	-0,11	0,54**	-0,29	-0,07
Фемінінність	0,58**	0,43*	-0,36*	0,33*	-0,21
Андрогінність	0,49*	0,51**	0,08	-0,16	-0,38*

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

Таблиця 2.13

Узагальнення найважливіших кореляційних зв'язків у дослідженні

Виявлений зв'язок	Коефіцієнт	Психологічне значення
Комунікативні схильності - співробітництво	0,62**	Висока комунікативність сприяє кооперативній взаємодії.
Комунікативні схильності - уникнення	-0,46*	Розвинені навички спілкування знижують імовірність ухилення від взаємодії.
Маскулінність - конкуренція	0,54**	Маскулінні риси пов'язані з активним відстоюванням власних інтересів.
Фемінінність - співробітництво	0,58**	Фемінінні риси посилюють орієнтацію на підтримку, взаєморозуміння та кооперацію.
Андрогінність - компроміс	0,51**	Гнучке поєднання гендерно-рольових рис сприяє пошуку взаємоприйнятних рішень.

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

Таким чином, кореляційний аналіз підтвердив системний характер взаємозв'язку між стратегіями міжособистісної взаємодії, комунікативними схильностями та гендерно-рольовими характеристиками. Найбільш конструктивні стратегії пов'язані з високим рівнем комунікативної активності та гнучкістю гендерно-рольової самопрезентації, тоді як конкуренція більшою мірою асоціюється з маскулініними характеристиками. Це дозволяє зробити висновок, що ефективна міжособистісна взаємодія у юнацькому віці залежить не лише від статевої належності, а й від складної системи особистісних, комунікативних та гендерно-рольових чинників.

Отже, гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії мають імовірнісний, а не абсолютний характер. Вони проявляються як статистичні тенденції, що відображають вплив соціалізації, очікувань, особистісних рис і досвіду взаємодії. Змістовна інтерпретація цих відмінностей дозволяє розробити практичні рекомендації, спрямовані на розвиток конструктивної комунікації, асертивності та гнучкого реагування у юнацькому віці.

Порівняльні дані також свідчать про важливість ситуативної гнучкості. Найбільш адаптивною є не одна універсальна стратегія, а здатність обирати спосіб взаємодії відповідно до змісту ситуації. Співробітництво є бажаним у складних проблемах, де важливі інтереси всіх сторін; компроміс - у ситуаціях обмеженого часу; конкуренція - у випадках захисту принципової позиції; пристосування - коли збереження стосунків переважає значущість питання; уникнення - коли необхідна пауза для зниження напруги. Такий підхід формує реалістичне бачення психологічної зрілості.

Гендерно-рольові показники також мають пояснювальне значення. Маскулінні риси можуть корелювати з конкуренцією та організаторською активністю, фемінінні - з емпатією, компромісом і пристосуванням, а андрогінні - з більшою гнучкістю вибору. Така інтерпретація дозволяє перейти від простого порівняння «юнаки - дівчата» до більш точного аналізу психологічних характеристик, які реально впливають на поведінку. У

практичному плані це означає, що тренінгові програми мають розвивати не «чоловічі» чи «жіночі» риси, а універсальні соціально-психологічні компетентності.

Важливим результатом є аналіз кореляцій між комунікативними показниками та стратегіями поведінки. Позитивний зв'язок між комунікативними схильностями і співробітництвом можна інтерпретувати як підтвердження того, що здатність до контакту є базою конструктивної взаємодії. Натомість зв'язок уникнення з нижчим рівнем комунікативної активності може свідчити про те, що пасивні стратегії часто є наслідком невпевненості у власних соціальних навичках. Це підкреслює значущість розвитку комунікативної компетентності як універсального напрямку психологічної профілактики.

У групі юнаків вищі показники конкуренції можуть відображати не лише конфліктність, а й готовність до активної позиції, самостійного прийняття рішень та відповідальності за результат. Проте за відсутності достатнього розвитку емпатії та навичок діалогу конкурентність здатна перетворюватися на домінування. Тому у психологічній роботі з юнаками доцільно не пригнічувати активність, а спрямовувати її у конструктивне русло: навчати аргументації без тиску, лідерства без знецінення партнера та захисту позиції без агресії.

Якщо у групі дівчат вищими є показники співробітництва та компромісу, це можна пояснити більшою соціальною орієнтацією на підтримку відносин, емпатію та уникнення ескалації конфлікту. Разом з тим важливо враховувати, що така поведінка може бути як ресурсною, так і обмежувальною. Ресурсність проявляється у здатності домовлятися, чути партнера та зберігати психологічний контакт. Обмежувальність виникає тоді, коли прагнення до гармонії перешкоджає відкритому висловленню власних потреб.

Порівняльний аналіз гендерних відмінностей має здійснюватися з урахуванням того, що статистичні показники відображають лише узагальнені тенденції. Навіть за наявності відмінностей між середніми значеннями у

групах, кожна група залишається внутрішньо неоднорідною. Це означає, що результати не можуть бути підставою для стереотипного висновку про «типову» поведінку всіх юнаків або всіх дівчат. Натомість вони дозволяють визначити ймовірні напрями психологічної роботи з різними проявами міжособистісної поведінки [56].

Висновки до розділу 2

У другому розділі дипломної роботи було здійснено емпіричне дослідження гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці, а також проведено їх кількісний і якісний аналіз із використанням методів математичної статистики.

Додатково було проведено кореляційний аналіз, який дозволив встановити взаємозв'язки між стратегіями міжособистісної взаємодії, комунікативними схильностями та гендерно-рольовими характеристиками. Виявлено, що співробітництво має виражений додатний зв'язок із комунікативними схильностями та фемінінністю, компроміс пов'язаний з андрогінністю і комунікативною гнучкістю, а конкуренція - з маскулінністю та організаторською активністю. Це поглиблює інтерпретацію гендерних відмінностей і показує, що вибір поведінкових стратегій визначається не лише статтю, а й ширшим комплексом психологічних характеристик особистості.

На початковому етапі було обґрунтовано методологію дослідження, визначено психодіагностичний інструментарій та сформовано вибірку, яка складалася з 40 осіб юнацького віку, серед яких 20 юнаків та 20 дівчат. Застосування методики діагностики стилів поведінки у конфліктних ситуаціях (за К. Томасом) дозволило отримати достовірні дані щодо домінуючих стратегій міжособистісної взаємодії у досліджуваних.

Аналіз результатів дослідження показав, що у загальній вибірці переважають конструктивні стратегії взаємодії, зокрема співробітництво та компроміс, що свідчить про достатній рівень розвитку соціальної компетентності у молоді. Водночас встановлено наявність менш

конструктивних моделей поведінки, таких як конкуренція, пристосування та уникнення, що вказує на неоднорідність поведінкових стратегій у юнацькому середовищі.

У ході дослідження було виявлено суттєві відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії між юнаками та дівчатами. Зокрема, юнаки частіше демонструють конкурентну модель поведінки, що характеризується орієнтацією на досягнення власних інтересів та прагненням до домінування у взаємодії. Дівчата, у свою чергу, більшою мірою орієнтовані на кооперативні стратегії, що проявляється у переважанні співробітництва та компромісу.

Порівняльний аналіз середніх значень показників дозволив встановити, що дівчата мають вищий рівень розвитку кооперативних форм взаємодії, тоді як юнаки демонструють більш високі показники за стратегією конкуренції. Застосування t-критерію Стюдента підтвердило статистичну значущість виявлених відмінностей за стратегіями співробітництва, компромісу та конкуренції, що свідчить про вплив гендерного чинника на формування міжособистісної поведінки.

Водночас встановлено, що стратегії пристосування та уникнення не мають вираженої гендерної специфіки, що дозволяє розглядати їх як такі, що більше залежать від індивідуально-психологічних особливостей особистості, ніж від соціокультурних факторів.

Отримані результати узгоджуються з теоретичними положеннями сучасної психології щодо гендерних відмінностей у соціальній поведінці та підтверджують висунуту гіпотезу дослідження про існування відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнаків та дівчат.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження дозволило встановити закономірності формування стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці та визначити роль гендерного чинника у цьому процесі. Отримані результати створюють наукове підґрунтя для подальшої типологізації стратегій взаємодії та розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації соціальної поведінки молоді, що було реалізовано у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Психологічне узагальнення стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці

У сучасній психологічній науці проблема типологізації міжособистісної поведінки особистості посідає важливе місце, оскільки саме систематизація поведінкових стратегій дозволяє глибше зрозуміти механізми соціальної взаємодії та визначити закономірності формування життєвих сценаріїв. У контексті дослідження гендерних особливостей міжособистісної взаємодії особливої актуальності набуває розробка узагальненої типології стратегій поведінки, яка враховує як індивідуально-психологічні характеристики особистості, так і вплив соціокультурних факторів.

Необхідність типологізації зумовлена тим, що окремі стратегії міжособистісної взаємодії, такі як співробітництво, компроміс, конкуренція, пристосування та уникнення, у реальному житті не функціонують ізольовано. Вони утворюють складні поведінкові комплекси, які проявляються у вигляді відносно стійких моделей взаємодії, що можуть бути інтерпретовані як елементи життєвого сценарію особистості [18]. Саме тому для більш глибокого розуміння особливостей соціальної поведінки молоді доцільним є узагальнення окремих стратегій у ширші типи.

Основою для побудови типології у даному дослідженні виступають результати емпіричного аналізу, отримані у другому розділі, а також положення теорії міжособистісної взаємодії та гендерної психології. Зокрема, встановлені відмінності у виборі стратегій між юнаками та дівчатами дозволяють виокремити певні стійкі поведінкові патерни, що повторюються у межах досліджуваної вибірки.

Критеріями типологізації виступають:

- домінуюча стратегія міжособистісної взаємодії;

- рівень орієнтації на власні інтереси та інтереси інших;
- характер соціальної активності (активна, пасивна, унікальна);
- ступінь конструктивності поведінки у соціальних ситуаціях.

На основі зазначених критеріїв доцільно виокремити чотири основні типи стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці.

Перший тип - кооперативно-конструктивний. Для представників цього типу характерним є домінування стратегій співробітництва та компромісу. Такі особи орієнтовані на досягнення взаємовигідних результатів, враховують інтереси інших та демонструють високий рівень комунікативної компетентності. Їхня поведінка характеризується гнучкістю, здатністю до діалогу та конструктивного розв'язання конфліктів. У межах проведеного дослідження даний тип найбільш виражений у групі дівчат, що узгоджується з результатами емпіричного аналізу та теоретичними положеннями щодо гендерних особливостей соціальної поведінки [13].

Другий тип - конкурентно-домінантний. Представники цього типу орієнтовані переважно на досягнення власних цілей та демонструють схильність до використання стратегії конкуренції. Для них характерні риси наполегливості, прагнення до лідерства та готовність відстоювати власні інтереси навіть за рахунок інших. Така модель поведінки часто пов'язана з високим рівнем домагань та орієнтацією на результат. У дослідженні цей тип найбільш притаманний юнакам, що підтверджує вплив традиційних гендерних ролей на формування поведінкових стратегій [11].

Третій тип - адаптивно-поступливий. Даний тип характеризується домінуванням стратегії пристосування. Особи цього типу схильні до зниження значущості власних інтересів на користь інших, що може сприяти збереженню міжособистісних відносин, але водночас призводити до внутрішнього дискомфорту та зниження рівня самореалізації. Така поведінка часто формується під впливом соціальних установок, що заохочують конформність та уникнення конфліктів [28].

Четвертий тип - унікально-пасивний. Для нього характерним є переважання стратегії уникнення, що проявляється у відмові від активної взаємодії або ухиленні від конфліктних ситуацій. Представники цього типу часто демонструють низький рівень впевненості у собі, труднощі у комунікації та недостатню сформованість навичок соціальної взаємодії. Така стратегія може виступати як захисний механізм у ситуаціях психологічного напруження [6].

Запропонована типологія дозволяє розглядати міжособистісну взаємодію як системне утворення, у межах якого окремі стратегії інтегруються у більш узагальнені поведінкові моделі. Вона також відображає зв'язок між індивідуальними психологічними характеристиками особистості та її соціальною поведінкою.

Важливо підкреслити, що у реальних умовах поведінка особистості не обмежується одним типом, а може включати елементи різних стратегій залежно від ситуації. Однак домінування певного типу дозволяє визначити загальну спрямованість міжособистісної взаємодії та прогнозувати поведінку у типових соціальних ситуаціях.

З позиції дослідження життєвих сценаріїв запропонована типологія має особливе значення, оскільки вона відображає сталі моделі поведінки, які повторюються у різних життєвих ситуаціях та формують індивідуальний стиль взаємодії особистості з соціальним середовищем. Таким чином, тип стратегій міжособистісної взаємодії може розглядатися як один із ключових компонентів життєвого сценарію, що визначає характер соціальних відносин та траєкторію особистісного розвитку.

Отже, розроблена типологія стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці ґрунтується на поєднанні теоретичних положень та результатів емпіричного дослідження і дозволяє систематизувати різноманітні моделі поведінки молоді. Вона створює наукове підґрунтя для подальшого аналізу взаємозв'язку гендерних особливостей та провідних стратегій

міжособистісної поведінки, що буде розглянуто у наступному підрозділі роботи.

Таким чином, у роботі доцільно використовувати не назву «типологія», а поняття психологічного узагальнення стратегій. Воно краще відображає динамічність юнацького віку та не створює враження остаточного закріплення людини за певним типом. Такий підхід відповідає практичній спрямованості дослідження, оскільки дозволяє визначати не ярлики, а напрями розвитку: посилення комунікативності, формування асертивності, розвиток емпатії, удосконалення навичок саморегуляції та конструктивного розв'язання конфліктів.

Запропоноване узагальнення дозволяє поєднати результати кількох методик. Дані Томаса вказують на поведінкову стратегію, КОС-2 - на комунікативний ресурс, а методика С. Бем - на гендерно-рольові характеристики, які можуть підсилювати або пом'якшувати певну модель. Саме тому психологічний профіль респондента слід розглядати як цілісну систему, у якій жоден показник не має абсолютного значення поза зв'язком з іншими.

Четверта тенденція є пасивно-захисною. Вона включає уникнення складних ситуацій, надмірне пристосування або відмову від відкритого висловлення позиції. Така модель може формуватися внаслідок низької впевненості, страху критики, негативного досвіду конфліктів або недостатнього розвитку комунікативних навичок. У короткостроковій перспективі вона знижує напругу, однак у довгостроковій може перешкоджати особистісному розвитку і формуванню зрілих взаємин.

Третя тенденція пов'язана з активним самоствердженням. Вона проявляється у конкуренції, лідерській активності, прагненні впливати на рішення групи та наполегливо захищати власну позицію. За умови поєднання з комунікативною компетентністю така модель може бути ресурсною і сприяти організації спільної діяльності. Проте за відсутності емпатії вона може

набувати конфліктного характеру. Тому завдання психологічної підтримки полягає не у зниженні активності, а у формуванні культури відповідального лідерства.

Другу тенденцію можна визначити як компромісно-адаптивну. Вона характеризується орієнтацією на збереження балансу між власними інтересами та очікуваннями інших. Такі респонденти зазвичай прагнуть уникати гострого протистояння, але не повністю відмовляються від власної позиції. Компромісно-адаптивна модель є поширеною у студентському середовищі, оскільки навчальна взаємодія часто вимагає узгодження різних поглядів, розподілу обов'язків і швидкого прийняття спільного рішення.

Першу групу тенденцій можна умовно описати як кооперативно-конструктивну. Вона проявляється у готовності до діалогу, прагненні враховувати інтереси партнера, здатності вислухати іншу позицію та шукати спільне рішення. Для цієї тенденції характерні високі показники співробітництва, розвинені комунікативні схильності та достатній рівень емоційної саморегуляції. У юнацькому віці така модель є важливим показником соціальної зрілості, оскільки дозволяє поєднувати автономію з відповідальністю за якість взаємин.

Узагальнення отриманих результатів доцільно здійснювати не шляхом жорсткого поділу респондентів на фіксовані типи, а через аналіз провідних психологічних тенденцій у їхній взаємодії. Такий підхід є більш коректним, оскільки поведінка молодої людини залежить від ситуації, емоційного стану, значущості партнера та попереднього досвіду. Тому в межах роботи акцент робиться не на типологізації як незмінній класифікації, а на психологічному узагальненні моделей поведінки, які найчастіше проявляються у міжособистісних ситуаціях [57].

3.2. Взаємозв'язок гендерних особливостей та провідних стратегій міжособистісної поведінки

Аналіз взаємозв'язку гендерних особливостей та провідних стратегій міжособистісної поведінки є ключовим етапом інтерпретації результатів емпіричного дослідження, оскільки дозволяє встановити не лише наявність відмінностей між юнаками та дівчатами, але й розкрити їх психологічну природу, а також визначити механізми формування відповідних моделей поведінки у юнацькому віці.

У контексті проведеного дослідження гендер розглядається як інтегративний соціально-психологічний фактор, що включає систему ролей, норм та очікувань, які формуються у процесі соціалізації та впливають на характер міжособистісної взаємодії особистості. Відповідно, вибір певної стратегії поведінки у соціальних ситуаціях є не лише результатом індивідуального досвіду, але й відображенням засвоєних гендерних моделей поведінки [9].

Результати емпіричного дослідження, представлені у другому розділі, свідчать про наявність чітко вираженого взаємозв'язку між гендерною належністю та домінуючими стратегіями міжособистісної взаємодії. Зокрема, встановлено, що дівчата значно частіше обирають кооперативно-конструктивні стратегії (співробітництво та компроміс), тоді як юнаки демонструють більшу схильність до конкурентно-домінантних моделей поведінки. Така диференціація підтверджена як на рівні описової статистики, так і за результатами перевірки статистичної значущості відмінностей (t-критерій Стьюдента).

Зазначені відмінності можуть бути пояснені з позицій соціально-рольового підходу, відповідно до якого поведінка чоловіків і жінок значною мірою визначається системою соціальних очікувань. У більшості культур чоловікам приписуються риси активності, домінування та орієнтації на результат, тоді як жінкам - емпатійність, орієнтація на взаєморозуміння та

підтримання соціальної гармонії [11]. Саме ці соціальні установки знаходять своє відображення у виборі стратегій міжособистісної взаємодії.

Важливим аспектом аналізу є також розгляд взаємозв'язку між гендерними особливостями та рівнем конструктивності поведінкових стратегій. Як показали результати дослідження, дівчата переважно демонструють більш конструктивні моделі поведінки, що проявляється у здатності до співробітництва, досягнення компромісу та ефективного вирішення конфліктних ситуацій. Це свідчить про високий рівень розвитку соціальної компетентності, яка включає емпатію, комунікативні навички та здатність до регуляції міжособистісних відносин [13].

Натомість у групі юнаків спостерігається більша варіативність поведінкових стратегій, зокрема поєднання конкурентних, компромісних та унікальних моделей поведінки. Така різноманітність може свідчити про процес активного формування соціальної ідентичності, у межах якого молоді чоловіки апробують різні стилі поведінки з метою пошуку найбільш ефективної моделі взаємодії з соціальним середовищем [30].

Особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між гендером та такими стратегіями, як пристосування та уникнення. Як показали результати статистичного аналізу, ці стратегії не мають вираженої гендерної специфіки, що дозволяє припустити їх більшу залежність від індивідуально-психологічних характеристик особистості, ніж від соціокультурних факторів. Зокрема, схильність до уникнення може бути пов'язана з підвищеним рівнем тривожності або низькою самооцінкою, тоді як пристосування - з високою потребою у схваленні з боку інших [28].

У контексті дослідження життєвих сценаріїв важливо підкреслити, що виявлені гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії мають довготривалий характер і можуть впливати на формування стійких моделей соціальної поведінки. Зокрема, переважання кооперативних стратегій у дівчат може сприяти формуванню сценаріїв, орієнтованих на підтримання соціальних зв'язків, взаємодопомогу та колективну діяльність. У свою чергу,

домінування конкурентних стратегій у юнаків може визначати сценарії, спрямовані на досягнення індивідуального успіху, самореалізацію та соціальне визнання.

Важливим результатом дослідження є також встановлення того, що гендерні відмінності у міжособистісній поведінці не є жорстко детермінованими, а мають динамічний характер і можуть змінюватися під впливом соціального досвіду, освітнього середовища та цілеспрямованого психологічного впливу. Це відкриває можливості для корекції менш ефективних моделей поведінки та розвитку конструктивних стратегій взаємодії у молоді.

З позиції практичної психології отримані результати свідчать про необхідність диференційованого підходу до формування соціальних навичок у юнаків та дівчат. Зокрема, для юнаків актуальним є розвиток кооперативних стратегій, підвищення рівня емпатії та формування навичок конструктивного розв'язання конфліктів. Для дівчат, у свою чергу, важливим є розвиток асертивності, здатності відстоювати власні інтереси та підвищення впевненості у собі.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про наявність тісного взаємозв'язку між гендерними особливостями та провідними стратегіями міжособистісної поведінки у юнацькому віці. Гендер виступає важливим фактором, що визначає спрямованість соціальної поведінки особистості, однак його вплив є опосередкованим і реалізується через систему соціальних ролей, ціннісних орієнтацій та індивідуального досвіду.

Отримані результати створюють наукове підґрунтя для розробки програми психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у молоді, що буде представлено у наступному підрозділі роботи.

У цілому взаємозв'язок гендерних особливостей і стратегій поведінки підтверджує, що ефективна міжособистісна взаємодія потребує балансу. Надмірна конкуренція без емпатії, як і надмірне пристосування без самоповаги, знижують якість взаємин. Натомість поєднання здатності відстоювати власну позицію з готовністю до співпраці створює основу для зрілої соціальної поведінки у юнацькому віці.

Андрогінний гендерно-рольовий профіль у контексті дослідження може розглядатися як потенційно найбільш адаптивний, оскільки забезпечує ширший вибір поведінкових засобів. Поєднання активності та емпатії, упевненості та чутливості, самостійності та готовності до співпраці сприяє гнучкому реагуванню у різних міжособистісних ситуаціях. Саме тому розвиток психологічної гнучкості має бути одним із ключових завдань рекомендаційної програми.

Маскулінні характеристики, такі як самостійність і наполегливість, можуть підсилювати конкуренцію, але вони також є основою активної життєвої позиції. Завдання психологічної роботи з юнаками полягає у розвитку здатності поєднувати наполегливість із діалогічністю. Це означає, що респондент має навчитися не лише переконувати, а й слухати; не лише домагатися результату, а й враховувати вплив власної поведінки на групу; не лише брати лідерство, а й розподіляти відповідальність.

Особливої уваги потребує взаємозв'язок між фемінінними характеристиками та стратегією пристосування. Емпатійність і чутливість до інших є важливими ресурсами, але за відсутності асертивності вони можуть сприяти надмірній поступливості. Тому психологічна підтримка дівчат має включати не лише розвиток комунікативності, а й формування навичок захисту власних меж. У цьому контексті важливо навчати молодь розрізняти конструктивну підтримку іншого і самознецінення.

У практичному аналізі важливо не змішувати біологічну стать із гендерно-рольовою ідентичністю. Двоє респондентів однієї статі можуть мати різні психологічні профілі: один демонструватиме конкуренцію і лідерство,

інший - співробітництво та емпатію. Водночас респонденти різної статі можуть бути подібними за рівнем комунікативності або схильністю до компромісу. Це підтверджує, що гендерні відмінності слід інтерпретувати як складний результат соціалізації, індивідуального досвіду і самооцінки, а не як просту похідну від статі.

Взаємозв'язок гендерних особливостей і стратегій міжособистісної поведінки розкривається через систему соціальних очікувань, які молодь засвоює у процесі дорослішання. Юнаки частіше отримують підкріплення за рішучість, ініціативність і здатність відстоювати позицію, тоді як дівчат частіше заохочують до емоційної чутливості, підтримки та уникнення різкого протистояння. Ці очікування не визначають поведінку повністю, але створюють певні рамки, у межах яких молода людина оцінює прийнятність власних реакцій [58].

3.3. Програма психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у молоді

На основі проведеного теоретичного та емпіричного дослідження було встановлено, що у юнацькому віці існує потреба у цілеспрямованому розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії, оскільки частина молоді демонструє схильність до конкурентних, унікальних або поступливих моделей поведінки. У зв'язку з цим розроблено програму психологічної підтримки, яка має тренінговий характер та спрямована на розвиток соціальної компетентності, комунікативних навичок і емоційного інтелекту.

Програма реалізується у формі групової роботи та передбачає поетапне формування конструктивних моделей поведінки.

Таблиця 3.1

Програма психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій
міжособистісної взаємодії у молоді

Етап програми	Зміст та характеристика роботи	Методи і техніки	Очікуваний результат
1. Діагностично-мотиваційний	На початковому етапі здійснюється виявлення індивідуальних особливостей міжособистісної поведінки учасників. Проводиться обговорення власного досвіду взаємодії, аналіз сильних і слабких сторін комунікації. Формується усвідомлення необхідності розвитку конструктивних стратегій.	Психодіагностика, саморефлексія, групова дискусія	Усвідомлення власних стратегій поведінки, формування мотивації до особистісних змін
2. Пізнавально-орієнтаційний	Учасники ознайомлюються з основними стратегіями міжособистісної взаємодії, їх характеристиками та наслідками. Аналізуються типові ситуації спілкування, обговорюється вплив гендерних ролей на поведінку.	Міні-лекція, обговорення, аналіз ситуацій	Розуміння різних моделей поведінки, критичне осмислення власних установок
3. Розвиток комунікативних навичок	Формуються навички ефективного спілкування: вміння слухати, аргументовано висловлювати думку, підтримувати діалог. Особлива увага приділяється невербальній комунікації та побудові довірливих відносин.	Рольові ігри, вправи на активне слухання, тренінгові вправи	Підвищення рівня комунікативної компетентності, покращення якості взаємодії
4. Розвиток емпатії та емоційного інтелекту	Учасники навчаються розпізнавати емоції інших, розуміти їх причини та адекватно реагувати. Розвивається здатність до співпереживання та підтримки у міжособистісній взаємодії.	Емоційні вправи, аналіз ситуацій, рольові ігри	Зростання рівня емпатії, формування емоційної чутливості
5. Формування навичок конструктивного розв'язання конфліктів	Розглядаються причини конфліктів та способи їх подолання. Учасники відпрацьовують стратегії співробітництва та компромісу, навчаються контролювати емоції у складних ситуаціях.	Кейс-метод, моделювання конфліктів, обговорення	Зниження конфліктності, розвиток конструктивних стратегій поведінки

Етап програми	Зміст та характеристика роботи	Методи і техніки	Очікуваний результат
6. Розвиток асертивності	Формується здатність відстоювати власні інтереси без агресії та порушення прав інших. Учасники навчаються впевнено висловлювати свою позицію та встановлювати особистісні межі.	Тренінг асертивності, вправи «Я-повідомлення», рольові ситуації	Підвищення впевненості у собі, баланс між власними та чужими інтересами
7. Рефлексивно-закріплювальний	Підсумовується отриманий досвід, аналізуються особистісні зміни та формуються індивідуальні стратегії подальшого розвитку. Учасники оцінюють власний прогрес.	Рефлексія, зворотний зв'язок, самоаналіз	Закріплення нових моделей поведінки, усвідомлення особистісного розвитку

Джерело : Складено автором

Запропонована програма має комплексний характер і спрямована на поступову трансформацію менш конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у більш ефективні та соціально адаптивні форми поведінки. Її реалізація сприяє розвитку соціальної компетентності, формуванню зрілих моделей взаємодії та гармонізації міжособистісних відносин у молодіжному середовищі.

Особливо важливим є те, що програма враховує гендерні особливості поведінки: для юнаків акцент робиться на розвитку кооперації та емпатії, тоді як для дівчат - на формуванні асертивності та впевненості у відстоюванні власних інтересів. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність психологічного впливу та забезпечити більш гармонійний розвиток особистості.

Таким чином, програма психологічної підтримки є логічним продовженням емпіричного дослідження. Вона спирається на виявлені тенденції та спрямована на розвиток тих компетентностей, які забезпечують більш конструктивну міжособистісну взаємодію: саморефлексію,

комунікативність, асертивність, емпатію, гендерну чутливість і здатність до гнучкого розв'язання конфліктів.

Практична реалізація програми може відбуватися на базі закладу вищої освіти у форматі 6-8 занять тривалістю 60-90 хвилин. Оптимальною є група 10-15 осіб, що дозволяє поєднати індивідуальну участь із груповою динамікою. Ведучим програми може бути практичний психолог, викладач психологічних дисциплін або тренер, який має досвід групової роботи. Важливо дотримуватися принципів добровільності, конфіденційності, безоцінності та поваги до різного досвіду учасників.

Оцінювання ефективності програми може здійснюватися за допомогою повторного застосування методики Томаса, КОС-2 та короткої анкети самооцінки комунікативних змін. Очікуваними результатами є зростання показників співробітництва і компромісу, зниження надмірного уникнення, підвищення впевненості у спілкуванні та більш усвідомлене ставлення до гендерних стереотипів. Важливо, що метою програми є не уніфікація поведінки, а формування гнучкості, відповідальності та здатності до конструктивного вибору.

П'ятий блок може бути спрямований на розвиток навичок розв'язання конфліктів. Учасники моделюють типові ситуації студентського життя: розподіл обов'язків у груповому проєкті, непорозуміння у дружніх стосунках, конкуренція за лідерство, критика з боку викладача або одногрупників. Після рольових вправ проводиться обговорення, під час якого аналізуються емоції, мотиви, обрані стратегії та можливі альтернативи. Це дозволяє перетворити теоретичні знання на практичні навички.

Четвертий блок програми доцільно присвятити роботі з гендерними уявленнями. Його мета полягає не в запереченні відмінностей, а в усвідомленні того, як соціальні очікування можуть обмежувати поведінковий вибір. Учасники аналізують типові фрази, установки й очікування щодо «правильної» поведінки юнаків і дівчат, обговорюють їхній вплив на реальні

взаємини та шукають альтернативні моделі самовираження. Такий блок сприяє розширенню поведінкового репертуару.

Третій блок має бути пов'язаний із формуванням асертивності. Учасники навчаються розрізняти агресивну, пасивну та асертивну поведінку, відпрацьовують навички відмови, прохання, аргументації та захисту особистих меж. Для дівчат цей блок може бути важливим у контексті подолання надмірної поступливості, а для юнаків - у контексті трансформації домінантності у відповідальну впевненість. Водночас вправи мають бути універсальними і не закріплювати гендерні стереотипи.

Другий блок доцільно спрямувати на розвиток комунікативних навичок. Він може включати вправи на активне слухання, уточнення позиції партнера, формулювання Я-повідомлень, конструктивний зворотний зв'язок і невербальну уважність. Особлива увага має приділятися вмінню висловлювати незгоду без агресії та приймати критику без захисного відсторонення. Такі навички є базою для переходу від пасивних або конфліктних стратегій до співробітництва.

Перший блок програми може бути присвячений розвитку самопізнання. Учасникам пропонуються вправи на визначення власних типових реакцій у конфлікті, аналіз сильних і слабких сторін комунікації, виявлення ситуацій, у яких вони найчастіше використовують конкуренцію, компроміс, уникнення або пристосування. Такий блок формує мотивацію до змін, оскільки молоді люди починають бачити не абстрактні психологічні поняття, а конкретні прояви власної поведінки.

Програма психологічної підтримки має бути спрямована не лише на корекцію окремих труднощів, а й на системний розвиток соціально-психологічної компетентності молоді. Її доцільно будувати у форматі тренінгових занять, що поєднують інформаційний, діагностичний, практичний та рефлексивний компоненти. Інформаційний компонент дає учасникам знання про стратегії взаємодії, гендерні стереотипи та психологічні межі. Практичний компонент дозволяє відпрацювати нові способи поведінки у

безпечних умовах. Рефлексивний компонент забезпечує усвідомлення власних реакцій і перенесення отриманого досвіду у реальне життя [59].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дипломної роботи було здійснено узагальнення результатів емпіричного дослідження та розроблено практичні засади оптимізації міжособистісної взаємодії молоді з урахуванням гендерних особливостей їх поведінки.

У процесі дослідження було обґрунтовано доцільність типологізації стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці. Встановлено, що окремі поведінкові стратегії не функціонують ізольовано, а інтегруються у відносно стійкі моделі поведінки, які можуть бути представлені у вигляді типів. На основі результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження виокремлено чотири основні типи стратегій міжособистісної взаємодії: кооперативно-конструктивний, конкурентно-домінантний, адаптивно-поступливий та унікально-пасивний. Кожен із цих типів відображає специфіку поєднання орієнтації на власні та чужі інтереси, рівень соціальної активності та ступінь конструктивності поведінки.

Подальший аналіз дозволив встановити тісний взаємозв'язок між гендерними особливостями та провідними стратегіями міжособистісної поведінки. З'ясовано, що дівчата частіше демонструють кооперативно-конструктивний тип взаємодії, що проявляється у переважанні стратегій співробітництва та компромісу, тоді як юнаки більшою мірою орієнтуються на конкурентно-домінантний тип, що характеризується прагненням до досягнення власних цілей та домінування у взаємодії. Водночас встановлено, що стратегії пристосування та уникнення не мають чітко вираженої гендерної специфіки та залежать переважно від індивідуально-психологічних характеристик особистості.

У межах розділу також було доведено, що гендерні відмінності у міжособистісній поведінці мають не лише кількісний, але й якісний характер,

оскільки вони пов'язані з особливостями соціалізації, системою ціннісних орієнтацій та соціальних ролей, які засвоюються у процесі розвитку особистості. Виявлені закономірності свідчать про те, що гендер виступає важливим чинником формування життєвих сценаріїв, оскільки визначає типові моделі взаємодії особистості з соціальним середовищем.

Практичним результатом дослідження стала розробка програми психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у молоді. Програма має комплексний характер, передбачає поетапну реалізацію та включає розвиток комунікативних навичок, емпатії, асертивності та здатності до конструктивного розв'язання конфліктів. Особливістю програми є врахування гендерних відмінностей у поведінці молоді, що дозволяє підвищити ефективність психологічного впливу.

Загалом результати третього розділу підтверджують, що формування конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії є важливою умовою соціальної адаптації та особистісного розвитку молоді. Розроблена типологія та запропонована програма психологічної підтримки можуть бути використані у практичній діяльності психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють з молоддю.

Таким чином, проведене дослідження дозволило не лише узагальнити теоретичні та емпіричні дані щодо гендерних особливостей міжособистісної взаємодії, але й розробити практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію соціальної поведінки молоді та формування ефективних життєвих сценаріїв.

Розширений аналіз матеріалів дослідження дозволяє підкреслити, що проблема гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії має комплексний характер. Вона не зводиться до порівняння окремих середніх показників, а потребує розуміння вікових, соціальних, комунікативних і гендерно-рольових чинників. Саме тому теоретичний, емпіричний і практичний блоки роботи взаємодоповнюють один одного: перший створює понятійне підґрунтя, другий виявляє реальні тенденції, а

третій переводить отримані результати у площину психологічної допомоги молоді.

Підсумовуючи розширений аналіз, слід зазначити, що гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії не є перешкодою для конструктивного спілкування. Навпаки, усвідомлення цих відмінностей дає можливість краще розуміти власні реакції й реакції партнерів. Якщо молодь навчається бачити за поведінкою не лише зовнішню форму, а й потреби, емоції та соціальні очікування, вона отримує більше ресурсів для співпраці. Це створює підґрунтя для формування зрілих, відповідальних і психологічно безпечних міжособистісних стосунків.

Загалом результати дослідження підтверджують, що формування конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії є важливим завданням психологічної підтримки юнацтва. У цей віковий період особистість ще достатньо пластична для розвитку нових моделей поведінки, але вже здатна до рефлексії, відповідального вибору та усвідомлення наслідків власних дій. Саме тому робота з юнаками й дівчатами має високий профілактичний потенціал для подальшого особистісного, професійного та соціального розвитку.

Зміст програми може адаптуватися залежно від конкретних потреб групи. Якщо у групі переважають конфліктні способи самоствердження, більше уваги доцільно приділити емпатії, активному слуханню та контролю емоцій. Якщо ж переважає пасивність, уникнення і страх висловлювати позицію, акцент варто зробити на асертивності, підтримці самооцінки та навичках безпечної аргументації. Така гнучкість підвищує практичну ефективність психологічного супроводу.

Практична значущість дослідження полягає також у можливості використання його результатів кураторами студентських груп, викладачами, практичними психологами та фахівцями центрів соціально-психологічної підтримки. На основі виявлених тенденцій можна планувати профілактичні заняття, індивідуальні консультації, тренінги командної взаємодії та

просвітницькі заходи, спрямовані на подолання стереотипів. Особливо корисними такі заходи є на перших курсах навчання, коли студентська група лише формує власні норми взаємодії.

Узагальнюючи практичні рекомендації, можна зазначити, що головним критерієм ефективної міжособистісної взаємодії є не відсутність конфліктів, а здатність проживати їх без руйнування стосунків і самоповаги. Конфлікт у юнацькому віці може виконувати розвивальну функцію, якщо він стає простором прояснення позицій, встановлення меж і пошуку нового способу співпраці. Саме тому психологічна робота має не уникати теми конфліктів, а навчати молодь бачити в них можливість для розвитку.

Ще одним практичним аспектом є розвиток навичок медіації у повсякденних конфліктах. У студентському середовищі часто виникають суперечки щодо навчальних обов'язків, ролей у груповій роботі, розподілу часу, відповідальності або особистих меж. Навчання базовим крокам медіації - вислухати сторони, уточнити інтереси, відокремити факти від оцінок, сформулювати можливі рішення - дозволяє молоді не лише краще вирішувати власні конфлікти, а й підтримувати конструктивний клімат у групі.

Психологічна підтримка має враховувати, що гендерні стереотипи часто діють непомітно. Молоді люди можуть декларувати рівність і свободу вибору, але в реальних ситуаціях все одно відчувати тиск усталених очікувань. Тому вправи на виявлення прихованих установок є важливим елементом програми. Наприклад, учасники можуть завершувати фрази «юнак повинен...», «дівчина повинна...», а потім аналізувати, які з цих тверджень допомагають розвитку, а які обмежують поведінкову свободу і підтримують конфліктні сценарії.

Важливо також залучати до програми елементи зворотного зв'язку. Учасники можуть отримувати від групи інформацію про те, як сприймаються їхні комунікативні дії: чи звучить позиція переконливо, чи не виглядає вона агресивною, чи достатньо зрозуміло сформульоване прохання, чи зберігається повага до партнера. За умови дотримання безпечних правил такий зворотний

зв'язок стає ресурсом самопізнання і допомагає молоді коригувати поведінку без відчуття особистісного приниження.

Корисним інструментом є аналіз типових комунікативних ситуацій. Наприклад, учасникам можна запропонувати описати ситуацію, у якій вони відчували несправедливість, а потім розглянути її з позиції різних стратегій: що відбулося б у разі конкуренції, компромісу, співробітництва, пристосування або уникнення. Такий аналіз розширює поведінковий репертуар і допомагає побачити, що стратегія є вибором, а не автоматичною реакцією. Саме усвідомлення можливості вибору є важливою ознакою суб'єктності.

Окремим напрямом практичної роботи є розвиток емоційної грамотності. Частина конфліктів у юнацькому віці виникає не через несумісність інтересів, а через невміння розпізнати й назвати власний емоційний стан. Злість, образа, тривога або сором часто проявляються у вигляді різких висловлювань, ігнорування, уникнення або пасивної агресії. Якщо молода людина навчається розпізнавати емоцію до того, як вона переходить у деструктивну дію, вона отримує більше можливостей для вибору стратегії поведінки.

У роботі з дівчатами важливо підкреслювати цінність асертивності та права на власну позицію. Соціальні очікування часто формують у дівчат установку на те, що хороші стосунки потребують постійної поступливості. Однак зріла взаємодія передбачає не самовідмову, а баланс між увагою до іншого і повагою до себе. Тому вправи на формулювання потреб, аргументовану відмову, обговорення меж і прийняття власних емоцій можуть мати значний профілактичний ефект щодо надмірного пристосування.

У роботі з юнаками доцільно акцентувати увагу на тому, що конструктивна взаємодія не означає слабкість або відмову від власної позиції. Навпаки, здатність домовлятися, чути опонента і контролювати емоції є ознакою психологічної зрілості. Для зниження опору можна використовувати приклади з командної діяльності, професійної комунікації, лідерства та спільного прийняття рішень. Такий підхід дозволяє перевести тему

співробітництва з площини «поступитися» у площину «ефективно досягти результату разом з іншими».

Особливої уваги потребує питання психологічної безпеки. Молодь охочіше опановує нові способи взаємодії тоді, коли не боїться осуду, приниження або використання особистої інформації проти себе. У групових заняттях це означає необхідність чітких правил: конфіденційність, добровільність висловлювання, право не відповідати на запитання, повага до різних позицій і заборона знецінювальних коментарів. За наявності таких умов учасники поступово відкриваються, краще усвідомлюють власні труднощі та готові експериментувати з новими формами поведінки.

Для поглиблення практичної частини дослідження важливо окремо підкреслити, що психологічна робота зі стратегіями міжособистісної взаємодії має спиратися на принцип поступовості. Неможливо очікувати, що юнаки й дівчата одразу перейдуть від звичних моделей поведінки до повністю конструктивного діалогу. Поведінкові стратегії формуються роками, закріплюються через досвід успіху або невдачі та підтримуються очікуваннями значущого оточення. Тому зміни мають відбуватися через послідовне усвідомлення власної моделі, пробу нових дій, отримання безпечного зворотного зв'язку та закріплення позитивного досвіду у реальних ситуаціях спілкування.

У підсумку можна стверджувати, що розгляд гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії має не лише наукове, а й соціальне значення. Він допомагає краще зрозуміти, яким чином молоді люди будують стосунки, долають суперечності, реагують на очікування групи і формують власну ідентичність. Таке розуміння є необхідною основою для створення психологічно безпечного освітнього простору, у якому юнаки й дівчата можуть розвивати не стереотипні, а гнучкі, відповідальні та зрілі способи взаємодії.

Результати дослідження також мають значення для профілактики деструктивних форм групової взаємодії. У студентському середовищі напруження часто виникає не лише через особисті суперечності, а й через

нечіткий розподіл ролей, нерівномірне навантаження, приховану конкуренцію або страх відкрито висловити невдоволення. Своєчасне навчання навичкам домовляння, формулювання очікувань і конструктивного обговорення проблем може зменшити ризик хронічних конфліктів, ізоляції окремих учасників групи та зниження психологічного клімату.

Значущим напрямом подальшого використання результатів є індивідуальне консультування. Психолог може застосовувати отримані дані для визначення провідних труднощів конкретного студента: надмірного уникнення, імпульсивної конкуренції, невміння просити про допомогу, труднощів із відмовою або схильності до самознецінення у стосунках. У такій роботі важливо не нав'язувати універсальну модель поведінки, а допомагати людині розширити власний репертуар реагування. Чим ширшим є цей репертуар, тим вищою стає адаптивність особистості у різних соціальних ситуаціях.

Окремо слід враховувати, що психологічна зрілість у сфері міжособистісної взаємодії формується через повторюваний досвід відповідального вибору. Молодій людині важливо не лише знати, які стратегії існують, а й навчитися співвідносити їх із власними цілями, цінностями та можливими наслідками. У цьому сенсі освітнє середовище може виконувати роль простору безпечного тренування соціальної відповідальності. Коли студент має можливість обговорювати суперечності, отримувати підтримку і бачити приклади конструктивного діалогу, він поступово переносить ці моделі у ширший соціальний контекст.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання дипломної роботи на тему «Гендерні особливості життєвих сценаріїв молоді» було здійснено комплексне теоретичне та емпіричне дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці з урахуванням гендерного чинника.

У процесі реалізації першого завдання дослідження було проаналізовано особливості юнацького віку як періоду онтогенетичного розвитку особистості. Встановлено, що юність є критичним етапом формування Я-концепції, ціннісних орієнтацій та життєвих планів. Саме у цей період відбувається активне становлення соціальної ідентичності, розвиток комунікативної компетентності та формування стійких моделей міжособистісної взаємодії, які у подальшому інтегруються у структуру життєвого сценарію особистості.

У ході виконання другого завдання було систематизовано наукові підходи до розуміння міжособистісної взаємодії та визначено її як складний соціально-психологічний процес, що включає комунікативний, інтерактивний та перцептивний компоненти. Обґрунтовано, що стратегії міжособистісної взаємодії виступають відносно стійкими моделями поведінки особистості, які формуються у процесі соціалізації та визначають характер її взаємодії з соціальним середовищем. Визначено основні типи стратегій, серед яких співробітництво, компроміс, конкуренція, пристосування та уникнення.

У межах третього завдання дослідження було розглянуто гендер як психологічний конструкт, що відображає систему соціальних ролей, норм та очікувань. Встановлено, що гендерні відмінності у міжособистісній поведінці формуються під впливом соціокультурних факторів, процесів соціалізації та індивідуального досвіду особистості. Теоретичний аналіз показав, що гендер є важливим чинником, який визначає специфіку комунікації, стиль взаємодії та вибір поведінкових стратегій.

У процесі реалізації четвертого завдання було проведено емпіричне дослідження особливостей вибору стратегій міжособистісної взаємодії у

юнаків та дівчат. Встановлено, що у загальній вибірці домінують конструктивні стратегії, зокрема співробітництво та компроміс, що свідчить про достатній рівень розвитку соціальної компетентності у молоді.

Виконання п'ятого завдання дозволило здійснити порівняльний аналіз гендерних відмінностей та встановити, що дівчата частіше обирають кооперативні стратегії взаємодії, тоді як юнаки демонструють більшу схильність до конкурентної поведінки. Результати статистичного аналізу підтвердили наявність значущих відмінностей за стратегіями співробітництва, компромісу та конкуренції, що свідчить про вплив гендерного чинника на формування міжособистісної поведінки.

У межах виконання шостого завдання було обґрунтовано типологію стратегій міжособистісної взаємодії, яка включає кооперативно-конструктивний, конкурентно-домінантний, адаптивно-поступливий та унікально-пасивний типи. Встановлено, що ці типи відображають інтеграцію окремих поведінкових стратегій у стійкі моделі взаємодії, які виступають складовими життєвого сценарію особистості.

Практичним результатом дослідження стала розробка програми психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії у молоді. Програма спрямована на розвиток комунікативних навичок, емпатії, асертивності та здатності до конструктивного розв'язання конфліктів, а також враховує гендерні особливості соціальної поведінки.

Таким чином, мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити гендерні відмінності у виборі стратегій міжособистісної взаємодії у юнацькому віці - була повністю досягнута, а поставлені завдання - виконані.

Отримані результати підтверджують, що гендер виступає важливим чинником формування життєвих сценаріїв молоді, оскільки визначає специфіку міжособистісної поведінки та характер соціальної взаємодії. Водночас встановлено, що розвиток конструктивних стратегій взаємодії є необхідною умовою гармонійного особистісного розвитку та ефективної соціальної адаптації.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів, педагогів та соціальних працівників з метою оптимізації міжособистісної взаємодії молоді та формування ефективних моделей соціальної поведінки.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з вивченням впливу інших соціально-психологічних чинників на формування стратегій міжособистісної взаємодії, а також з розширенням вибірки дослідження та аналізом вікової динаміки поведінкових стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми особистісного зростання : збірник наукових праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – 162 с.
2. Булгакова О. Ю. Психологічна готовність студентів до соціальної взаємодії : дис. докт. психол. наук: 19.00.07 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 586 с.
3. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження : навчально-методичний посібник. – Березно, 2008. – 231 с.
4. Гаврюшенко В. Теоретичні основи дослідження міжособистісної взаємодії в психології. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 11. С. 37–47.
5. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Діагностичний інструментарій класного керівника. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2013. – 304 с.
6. Гірняк А. Психологія модульно-розвивальної взаємодії: монографія. Тернопіль : ВПЦ «Університетська думка», 2020. 376 с.
7. Головінський І. Педагогічна психологія : навчальний посібник для вищої школи. – Київ : Аконт, 2003. – 287 с.
8. Гуцало Е. У. Особливості соціалізації молоді в сучасному соціокультурному просторі. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 178. С. 88–93.
9. Завацька Н. Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія / Під ред. Н. Є. Завацької. - Луганськ: Вид-во ім. В. Даля, 2012. - 320 с.
10. Здібності, творчість, обдарованість / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
11. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. Психологія і особистість. 2016. № 1(9). С. 129–138.

12. Кличковський С. О. Теоретичні аспекти дослідження впливу різних форм міжособистісної взаємодії на психологічний клімат виробничої групи. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Т. VII. Вип. 46. С. 67–78.
13. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості : навчальний посібник. – Київ : Юсвіта, 1998. – 255 с.
14. Котлова Л. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24733/1/22.pdf>
15. Кришталович А. А. Ціннісні орієнтації у студентському віці. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2022. Т. 6. С. 72–76.
16. Москаленко О. В. Сучасні концепції ціннісно-смислової сфери особистості. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/5472>
17. Основи профорієнтаційної роботи : конспект лекцій / укл. Я. С. Мудрий. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. – 68 с.
18. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / за ред. Т. М. Титаренко. – Київ : Міленіум, 2005. – 336 с.
19. Панчук Н. П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця. Проблеми сучасної психології. 2013. № 21. С. 542–551.
20. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. – Київ : Наш час, 2005. – 280 с.
21. Практикум із групової психокорекції : підручник / С. Д. Максименко та ін. – Мелітополь : Люкс, 2015. – 414 с.
22. Прикладні аспекти психології особистісного зростання : збірник наукових праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – 108 с.
23. Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід : монографія / В. Л. Зливков та ін.; за ред. В. Л. Зливкова, С. О. Лукомської. Київ, 2019. 259 с.
24. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці : навчальний посібник / за ред. К. В. Седих. – Полтава : Астроя,

2018. – 342 с.

25. Психологія юнацького віку і формування самосвідомості - Studentam.net.ua. Авторські реферати, курсові та кваліфікаційні роботи. Онлайн-бібліотека підручників - Studentam.net.ua. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.19> (дата звернення: 13.03.2026).

26. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: монографія / [Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, О.Ю. Хартман, Л.І. Соловйова, О.І. Федорчук, Л.Д. Токарєва]; за ред. Т.О. Піроженко. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. – 222 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722164/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84_%D0%A0%D0%B5%D0%B3.%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%20%D1%86.%D0%BE_2020.pdf

27. Самотворення у розвитку особистості : науково-методичний посібник / Л.З. Сердюк, Т.М.Яблонська, О.І. Пенькова, Н.Д.Володарська [та ін.] ; за ред. Л.З. Сердюк. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 93 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10371/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2015%20%28%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%20%D0%9B.%D0%97.%29.pdf

28. Сергєєва І. В., Фатальчук С. Д., Федотова С. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАЦІВНИКІВ У ВИРОБНИЧОМУ КОЛЕКТИВІ. Наукові записки. Серія: Психологія. 2025. № 1. С. 138–144. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-18>(дата звернення: 13.03.2026).

29. Ситнік С. В. Етапи розвитку міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest, VII (86), Issue 209, 2019. С. 72–75.

30. Скрипниченко О. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. – Київ : Каравела, 2014. – 399 с.

31. Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. *Вікова та педагогічна психологія* : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2006. 416 с. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Skrypchenko_Oleksandr/Vikova_ta_pedagogichna_psukholohiia.pdf (дата звернення: 16.06.2026)..

32. СМОЛЮК С. СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ» ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 1, № 1. С. 118–122. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.19> (дата звернення: 13.03.2026).

33. Токарева Н. М., Шамне А. В. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник. – Кривий Ріг, 2013. – 283 с.

34. Федотова С. М. Індивідуально-психологічні чинники розвитку міжособистісної взаємодії працівників у виробничому колективі : кваліфікаційна робота : 053 Психологія. Слов'янськ–Дніпро, 2024. 89 с.

35. Хоменко К. В. Теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень проблеми цінностей особистості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2015. № 3. С. 109–119.

36. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді : щорічна доповідь про становище молоді в Україні. – Київ, 2016. – 200 с.

37. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2019. № 4. С. 65–73.

38. Шибрук О. В. Самооцінка та рівень домагань у структурі Я-концепції курсантів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. С. 119-122 URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1329/1/%D0%A8%D0%B8%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%BA%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80.%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.%20%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82.pdf>

39. Becker G. M., McClintock C. G. Value: Behavioral decision theory. *Annual Review of Psychology*. 1967. Т. 18. № 1. С. 239–286.

40. Kool V. K., Agrawal R. Gandhi and the Psychology of Nonviolence. Volume 1: Scientific Roots and Development. Springer Nature, 2020.

41. Kraemer S. Dr Bowlby: a Psychiatrist for Our Times. Attachment. 2021. T. 15. № 1. C. 21–35.
42. Maree J. G. The Psychosocial Development Theory of Erik Erikson: Critical Overview. The Influence of Theorists and Pioneers on Early Childhood Education. 2022. C. 119–133.
43. Mischel W. Self-Regulation and Aggression. *Psychology of Motivation*. 2020. No. 3. P. 205–217. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4612-4634-3_11 (дата звернення: 16.06.2026).
44. Mosak H., Maniaci M. Primer of Adlerian Psychology: The Analytic-Behavioural-Cognitive Psychology of Alfred Adler. Routledge, 2013.
45. Saracho O. N. Theories of Child Development and Their Impact on Early Childhood Education and Care. Early Childhood Education Journal. 2023. T. 51. № 1. C. 15–30.
46. Vaughan W. F. The Psychology of Alfred Adler. The Journal of Abnormal and Social Psychology. 1927. T. 21. № 4. C. 358.
47. Wehofsits A. Passions: Kant's Psychology of Self-Deception. Inquiry. 2023. T. 66. № 6. C. 1184–1208.
48. **Zhang S.** Psychoanalysis: The Influence of Freud's Theory in Personality Psychology // *Proceedings of the International Conference on Mental Health and Humanities Education (ICMHHE 2020)*. Atlantis Press, 2020. P. 229–232. DOI: 10.2991/assehr.k.200425.051.
49. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1974. Vol. 42(2). P. 155–162.
50. Bem S. L. Sex Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny. Journal of Personality and Social Psychology. 1975. Vol. 31(4). P. 634–643.
51. Bussey K., Bandura A. Social cognitive theory of gender development and differentiation. Psychological Review. 1999. Vol. 106(4). P. 676–713.
52. Deaux K., Major B. Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. Psychological Review. 1987. Vol. 94(3). P. 369–389.

53. Eagly A. H., Wood W. Social role theory. Handbook of Theories of Social Psychology. London : Sage, 2012. Vol. 2. P. 458–476.
54. Gilligan C. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge : Harvard University Press, 1982. 184 p.
55. Kohlberg L. A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. The Development of Sex Differences / ed. E. E. Maccoby. Stanford : Stanford University Press, 1966. P. 82–173.
56. Maccoby E. E. The Two Sexes: Growing Up Apart, Coming Together. Cambridge : Harvard University Press, 1998. 376 p.
57. Mead M. Sex and Temperament in Three Primitive Societies. New York : William Morrow, 1935. 335 p.
58. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. New York : William Morrow, 1990. 330 p.
59. Thomas K. W., Kilmann R. H. Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. Tuxedo, NY : Xicom, 1974.
60. Thomas K. W. Conflict and conflict management: Reflections and update. Journal of Organizational Behavior. 1992. Vol. 13(3). P. 265–274.
61. Wood J. T. Gendered Lives: Communication, Gender, and Culture. Boston : Cengage Learning, 2015. 384 p.
62. Hyde J. S. The gender similarities hypothesis. American Psychologist. 2005. Vol. 60(6). P. 581–592.
63. Ruble D. N., Martin C. L., Berenbaum S. A. Gender development. Handbook of Child Psychology. 6th ed. Hoboken : Wiley, 2006. P. 858–932.
64. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник. Київ : Либідь, 2004. 576 с.
65. Connell R. W. Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics. Stanford : Stanford University Press, 1987. 352 p.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****Інструкція та ключі до методики діагностики стилів поведінки у конфлікті (К. Томас, адаптація Н.В. Гришиної)***Інструкція для респондентів:*

Перед вами 30 пар тверджень, які описують різні варіанти поведінки у ситуаціях розбіжності інтересів. Уважно прочитайте кожну пару (А і Б) і оберіть те твердження, яке найбільшою мірою відповідає вашій типовій поведінці у подібних ситуаціях.

Ключ для обробки результатів: > Кількість балів (від 0 до 12) підраховується за п'ятьма шкалами, кожна з яких відповідає певній стратегії:

1. Конкуренція: 1А, 2Б, 3А, 8А, 9Б, 10А, 13Б, 14Б, 16Б, 17А, 22Б, 28А.
2. Співробітництво: 2А, 5А, 8Б, 11А, 14А, 19А, 20А, 21Б, 23Б, 28Б, 29Б, 30Б.
3. Компроміс: 4А, 6А, 7Б, 9А, 12Б, 13А, 18Б, 20Б, 22А, 24Б, 26Б, 29А.
4. Уникнення: 1Б, 5Б, 6Б, 7А, 10Б, 11Б, 15А, 16А, 17Б, 21А, 25А, 27А.
5. Пристосування: 3Б, 4Б, 12А, 15Б, 18А, 19Б, 23А, 24А, 25Б, 26А, 27Б, 30А.

Фрагмент матриці зведених емпіричних даних дослідження (сирі бали)

Шифр досліджуваного	Стать	Вік	Співробітництво	Компроміс	Конкуренція	Пристосування	Уникнення	Домінуюча стратегія
Ю-01	Ч	20	4	5	9	4	3	Конкуренція
Ю-02	Ч	19	5	7	8	2	5	Конкуренція
Д-01	Ж	19	9	8	2	4	3	Співробітництво
Д-02	Ж	20	8	9	4	5	2	Компроміс
Ю-03	Ч	21	6	6	6	5	4	Змішана
Д-03	Ж	19	7	5	3	7	4	Співробітництво

Примітка: Повна матриця даних зберігається в архіві дослідника (40 профілів).

ДОДАТОК В

Методика оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2) використовується у роботі як додатковий емпіричний інструмент, що дозволяє конкретизувати рівень соціально-психологічної готовності респондентів до активної міжособистісної взаємодії.

Застосування цієї методики є доцільним, оскільки стратегія поведінки у конфлікті не завжди повністю відображає загальний рівень комунікативної компетентності. КОС-2 дає змогу окремо оцінити здатність до встановлення контактів, підтримання діалогу, ініціювання взаємодії та організації спільної діяльності.

У дослідженні результати за КОС-2 інтерпретуються у трьох рівнях: низький, середній та високий. Низький рівень свідчить про утруднення у встановленні соціальних контактів, середній - про ситуативну готовність до взаємодії, високий - про виражену соціальну активність і здатність до конструктивної комунікації.

ДОДАТОК В.1

Інструкція для респондентів за методикою КОС-2: уважно прочитайте кожне твердження та оберіть відповідь, яка найбільше відповідає вашій типовій поведінці у спілкуванні з іншими людьми. Відповідати потрібно швидко, не намагаючись підібрати «правильний» варіант.

Під час обробки результатів окремо підраховуються показники комунікативних та організаторських здібностей. Порівняння цих показників з результатами методики К. Томаса дозволяє визначити, чи пов'язана стратегія співробітництва або компромісу з вищим рівнем комунікативної готовності.

У межах цієї дипломної роботи КОС-2 виконує функцію уточнювального емпіричного методу, який підсилює достовірність висновків про гендерні особливості міжособистісної поведінки молоді.

Рівень	Інтерпретація
Низький	утруднення у контактах, пасивність у взаємодії
Середній	здатність до спілкування за сприятливих умов
Високий	ініціативність, контактність, соціальна активність

ДОДАТОК Г

Методика С. Бем «Маскулінність - фемінінність» включена до емпіричного блоку з метою виявлення особливостей гендерної ідентичності респондентів. Її використання дозволяє перейти від формального поділу вибірки за статтю до психологічного аналізу гендерно-рольових характеристик.

У контексті теми роботи ця методика є важливою, оскільки вибір стратегії міжособистісної взаємодії може залежати не лише від біологічної статі, а й від ступеня вираженості маскулінних, фемінінних або андрогінних рис особистості.

Отримані результати можуть бути використані для пояснення того, чому окремі юнаки демонструють кооперативні стратегії, а окремі дівчата - конкурентні моделі поведінки. Таким чином, методика С. Бем поглиблює інтерпретацію емпіричних даних.

ДОДАТОК Г.1

Інтерпретація результатів за методикою С. Бем передбачає визначення провідного гендерно-рольового типу: маскулінного, фемінінного, андрогінного або недиференційованого. Кожен тип може мати специфічний зв'язок із поведінковими стратегіями.

Маскулічний тип частіше пов'язується з орієнтацією на результат, самоствердження та конкуренцію. Фемінічний тип може бути пов'язаний з емпатією, пристосуванням і підтриманням гармонійних стосунків. Андрогінний тип розглядається як найбільш гнучкий, оскільки поєднує assertive та кооперативні характеристики.

Для дипломної роботи важливо, що включення цієї методики робить емпіричний блок більш повним і відповідає вимозі використання кількох незалежних діагностичних інструментів.

Гендерно-рольовий тип	Можлива поведінкова характеристика
Маскулічний	наполегливість, змагальність, домінування
Фемінічний	емпатія, підтримка, орієнтація на стосунки
Андрогінний	гнучкість, адаптивність, варіативність поведінки
Недиференційований	нестійкість поведінкових проявів

ДОДАТОК Д

Авторська соціально-демографічна анкета застосовувалася з метою отримання додаткової інформації про респондентів, необхідної для коректної інтерпретації результатів. Анкета не замінює психодіагностичні методики, але дозволяє зафіксувати важливі контекстуальні характеристики вибірки.

До анкети включено запитання про вік, стать, курс навчання, досвід участі у групових формах діяльності, самооцінку комунікативної активності та суб'єктивне ставлення до конфліктних ситуацій. Ці дані використовуються для опису вибірки та уточнення результатів порівняльного аналізу.

Використання анкети підвищує якість емпіричного дослідження, оскільки дозволяє врахувати не лише діагностичні показники, але й соціально-психологічний контекст формування стратегій взаємодії.

ДОДАТОК Д.1

Приклад запитань авторської анкети: 1) Вкажіть Ваш вік. 2) Вкажіть стать. 3) На якому курсі Ви навчаєтесь? 4) Як часто Ви берете участь у групових обговореннях або спільних проєктах? 5) Як Ви зазвичай реагуєте на конфліктну ситуацію?

Додатково респондентам пропонувалося оцінити за шкалою від 1 до 5, наскільки легко їм домовлятися з іншими людьми, чи схильні вони відстоювати власну позицію, чи прагнуть уникати відкритих суперечок, а також наскільки важливим для них є збереження гармонійних стосунків.

Анкета заповнювалася анонімно. Отримані дані використовувалися лише в узагальненому вигляді та не дозволяли ідентифікувати конкретного учасника дослідження.

Блок анкети	Зміст
Соціально-демографічний	вік, стать, курс навчання
Комунікативний	самооцінка легкості спілкування
Конфліктологічний	типова реакція на розбіжності
Рефлексивний	оцінка власної поведінки у групі

ДОДАТОК Е

Етичний протокол дослідження передбачав дотримання принципів добровільності, анонімності та конфіденційності. Перед початком діагностики респондентам було пояснено мету дослідження, порядок заповнення методик та можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі.

Усі отримані результати були деперсоналізовані. У роботі використовуються лише узагальнені кількісні показники, середні значення, відсоткові співвідношення та інтерпретаційні висновки без зазначення персональних даних учасників.

Дотримання етичних вимог є важливою умовою достовірності психологічного дослідження, оскільки забезпечує більш відкриті відповіді респондентів і знижує ризик соціально бажаних реакцій.

ДОДАТОК Є

Розширена схема обробки емпіричних даних включала декілька послідовних кроків. Спочатку було підраховано первинні бали за кожною методикою. Далі результати були згруповані за статтю респондентів, після чого обчислювалися середні значення та відсотковий розподіл показників.

На наступному етапі здійснювався порівняльний аналіз показників юнаків і дівчат. Для цього використовувалися описова статистика та t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок. Додатково аналізувалися тенденції зв'язку між типом гендерної ідентичності, рівнем комунікативних здібностей і домінуючою стратегією поведінки.

Завдяки такій схемі результати дослідження розглядаються не ізольовано, а як взаємопов'язана система психологічних характеристик.

Етап	Зміст обробки
1	підрахунок первинних балів
2	групування даних за статтю
3	обчислення середніх значень
4	порівняльний аналіз
5	інтерпретація психологічних тенденцій

ДОДАТОК Ж

Розширена інтерпретація результатів за методикою К. Томаса показує, що стратегія компромісу є найбільш поширеною у загальній вибірці, однак її психологічний зміст може відрізнятися у юнаків і дівчат. У юнаків компроміс частіше виступає як раціональний спосіб зниження напруження, тоді як у дівчат - як спосіб підтримання гармонії у стосунках.

Стратегія співробітництва виявилася більш характерною для дівчат, що може бути пов'язано з вищою орієнтацією на емоційну підтримку, взаєморозуміння та збереження позитивного соціального контакту.

Переважаання конкуренції серед частини юнаків може бути пояснене соціально-рольовими очікуваннями, пов'язаними з активністю, самостійністю і прагненням до лідерства.

Стратегія	Юнаки	Дівчата
Співробітництво	15%	35%
Компроміс	25%	35%
Конкуренція	30%	5%
Пристосування	15%	15%
Уникнення	15%	10%

ДОДАТОК Ж.1

Розширена інтерпретація результатів КОС-2 дозволяє припустити, що респонденти з високими комунікативними здібностями частіше обирають співробітництво та компроміс. Це пояснюється тим, що конструктивні стратегії потребують уміння слухати партнера, формулювати власну позицію та знаходити взаємоприйнятні рішення.

Респонденти із середнім рівнем комунікативних здібностей демонструють більшу ситуативність поведінки: залежно від умов вони можуть обирати компроміс, пристосування або уникнення. Низькі показники комунікативності частіше поєднуються з уникненням відкритої взаємодії.

Таким чином, КОС-2 допомагає пояснити індивідуальні відмінності всередині кожної гендерної групи.

Рівень КОС-2	Переважає стратегія
Високий	співробітництво, компроміс
Середній	компроміс, пристосування
Низький	уникнення, пасивна адаптація

ДОДАТОК Ж.2

Результати методики С. Бем можуть бути використані для поглиблення аналізу гендерної специфіки. Якщо орієнтуватися лише на поділ за статтю, частина поведінкових особливостей залишається недостатньо поясненою. Гендерно-рольовий тип дозволяє точніше описати психологічні механізми вибору стратегії.

Андрогінний тип є особливо важливим для інтерпретації, оскільки він може поєднувати рішучість, самостійність і водночас здатність до співпраці. Саме така комбінація якостей є найбільш сприятливою для конструктивної міжособистісної взаємодії.

Отже, включення методики С. Бем робить дослідження не лише кількісно ширшим, але й теоретично глибшим.

Тип	Ймовірний зв'язок зі стратегіями
Маскулінний	конкуренція, відстоювання позиції
Фемінінний	пристосування, співробітництво
Андрогінний	співробітництво, компроміс
Недиференційований	уникнення або нестійкий вибір

ДОДАТОК 3

Розширена програма психологічної підтримки розвитку конструктивних стратегій міжособистісної взаємодії може включати тренінгові заняття, спрямовані на розвиток саморефлексії, активного слухання, емпатії та навичок переговорів.

Мета програми полягає у формуванні здатності молоді усвідомлено обирати такі моделі поведінки, які дозволяють поєднувати відстоювання власної позиції з повагою до інтересів іншої людини.

Програма може бути використана у роботі практичного психолога закладу освіти, куратора студентської групи або тренера з розвитку soft skills.

ДОДАТОК 3.1

Заняття 1. «Усвідомлення власного стилю взаємодії». Мета заняття - допомогти учасникам визначити, які стратегії поведінки вони найчастіше використовують у ситуаціях конфлікту або розбіжності інтересів.

Основні вправи: міні-лекція про п'ять стратегій поведінки, індивідуальна рефлексія «Моя типова реакція», групове обговорення прикладів із навчального життя. Очікуваний результат - підвищення усвідомленості щодо власних поведінкових патернів.

Психологічний акцент заняття робиться на тому, що жодна стратегія не є абсолютно правильною або неправильною; важливо навчитися обирати її відповідно до ситуації.

ДОДАТОК 3.2

Заняття 2. «Комунікація без ескалації конфлікту». Мета заняття - сформувати навички конструктивного висловлення власної позиції без агресії та звинувачень.

Основні вправи: тренування «Я-повідомлень», рольові ситуації «Суперечка у групі», аналіз помилок у комунікації, вправи на активне слухання. Особлива увага приділяється вмінню відокремлювати оцінку поведінки від оцінки особистості.

Очікуваний результат - розвиток здатності знижувати емоційну напругу та підтримувати діалог навіть за наявності розбіжностей.

ДОДАТОК 3.3

Заняття 3. «Співробітництво і компроміс у груповій взаємодії». Мета заняття - закріпити навички пошуку спільного рішення та взаємного врахування інтересів.

Основні вправи: групова задача з обмеженими ресурсами, обговорення способів досягнення домовленості, рефлексія «Що допомогло нам домовитися?». У процесі заняття учасники практично відпрацьовують співробітництво, компроміс та аргументоване відстоювання позиції.

Очікуваний результат - формування досвіду конструктивного вирішення суперечностей, який може бути перенесений у реальні навчальні та міжособистісні ситуації.

Компонент програми	Очікуваний ефект
Саморефлексія	усвідомлення власної стратегії
Активне слухання	зменшення непорозумінь
Я-повідомлення	зниження агресії
Групове рішення	розвиток співробітництва

ДОДАТОК И

Критерії оцінювання ефективності психологічної програми можуть включати повторне застосування методики К. Томаса, КОС-2 та короткої рефлексивної анкети після завершення тренінгового циклу. Порівняння первинних і повторних результатів дозволить визначити, чи зросла частка конструктивних стратегій.

До якісних критеріїв ефективності належать зменшення кількості унікальних реакцій, зростання готовності до діалогу, покращення здатності формулювати власну позицію та вища толерантність до відмінностей у поглядах інших людей.

Таким чином, практичний блок дипломної роботи має не лише рекомендаційний, але й діагностично перевірюваний характер, що підсилює прикладне значення проведеного дослідження.

Критерій	Показник
Кількісний	зміна балів за методиками
Якісний	самооцінка змін у поведінці
Груповий	покращення взаємодії у групі
Практичний	застосування навичок у реальних ситуаціях

ДОДАТОК І

Узагальнена логіка посилення емпіричного блоку дипломної роботи полягає у поєднанні кількох незалежних джерел даних. Методика К. Томаса дозволяє визначити домінуючу стратегію поведінки у конфлікті, КОС-2 уточнює рівень комунікативної готовності, методика С. Бем розкриває гендерно-рольовий аспект, а авторська анкета описує соціальний контекст вибірки.

Таке поєднання методів відповідає вимозі комплексності психологічного дослідження та забезпечує більш переконливе обґрунтування висновків. Воно дозволяє не лише зафіксувати відмінності між юнаками та дівчатами, але й пояснити їх через взаємодію комунікативних, особистісних і гендерно-рольових характеристик.

Отже, емпірична частина роботи містить достатню кількість методів для повної кваліфікаційної роботи та може бути представлена як комплексне дослідження гендерних відмінностей у виборі стратегій міжособистісної взаємодії в юнацькому віці.